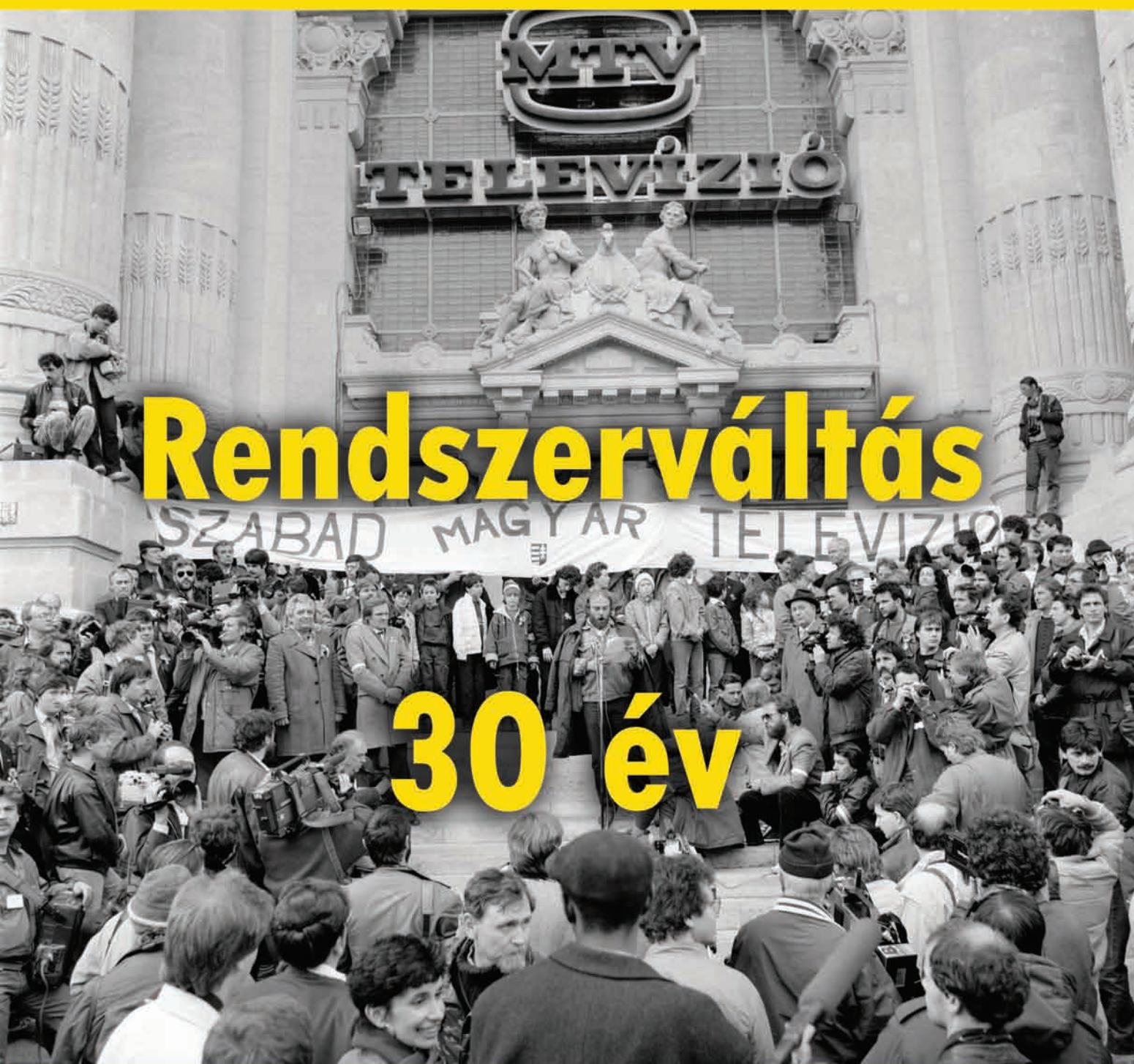

ZSIDÓ POLITIKAI ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT 790 Ft
2020. január / XXXII. évfolyam I. szám

szombat

Rendszerváltás

30 év

**Fritz Zsuzsa, Gábor György, Goldmann Tamás,
Heisler András, Hernádi Miklós, Horányi Gábor,
Kirschner Péter, Olti Ferenc és Szalai Miklós írásai**

Fizessen elő a Szombatra 2020-ra, ezzel is támogatja a szabad sajtót és a zsidó kultúrát

Éves előfizetés lapunkra 6950 Ft.

Neve és postacíme megjelölésével, telebankos vagy internetes átutalásával
közvetlenül is intézheti előfizetését a Mazsike Szombat Szerkesztősége
11709002-20066703 számlaszámára.

További csekket az info@szombat.org címen,
vagy a 06 1 311 6665-ös telefonszámon kérhet.

Éves előfizetési díj külföldre 50 Euro vagy 70 USD
IBAN számlaszám: HU45117090022006670300000000
SWIFT: OTPVHUHB

2020-as témáinkból:

1989-2019 – Számvetés az elmúlt 30 évvel

Nők a politikában, kultúrában, zsidó közösségben

A zsidók jövője Európában – francia gondolkodók

Írók és a zsidó téma – felszabadultunk-e már?

A zsidó Trianon – centenáriumi körkérdés

TARTALOM

4 | Bóka B. László:
Temető vagy erdő?
(Viták a Kozma utcai
sírkertben)

9 | Bóka B. László:
„Az identitás létkérdés”
(A Schiller-család)

12 | Rendszerváltás 30
(A Szombat körkérdése)

12 | Fritz Zsuzsa:
Senki nem kérdezte,
hogymi a cél

13 | Gábor György:
A bibliai fékek és ellensúlyok

16 | Goldmann Tamás:
Zsidónak lenni szexi is lehet

18 | Heisler András:
Erősödő intézmények,
stagnáló közösségek

20 | Hernádi Miklós:
Harmincegynéhány év

22 | Horányi Gábor:
30 éves a rendszerváltás
és a Lauder Iskola

24 | Kirschner Péter:
„Nemzeti tragédia”
és nemzeti felelősség

26 | Olti Ferenc:
Egyik szemem nevet,
a másik meg sír!

28 | Szalai Miklós:
Zsidóság a rendszerváltásban
– rendszerváltás
a zsidóságban

30 | Adam Zagajewski versei

31 | Schüttler Tamás:
Mélységelesség
(Regényrészlet)

31–34. MÉLYSÉG-
ÉLESSÉG

2020. január
5779. tévét

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület
folyóirata
Megjelenik évente tízszer

Szerkesztőbizottság:

Deák Gábor, Itamár József-Keszt
Komoróczy Szonja Ráhel
Korányi László, Kovács András
Novák Attila

Szerkesztőség:

Szántó T. Gábor főszerkesztő
Gadó János szerkesztő
Muraközi Zsóka szerkesztőségi titkár
Magó Katinka pénzügyek

Állandó külső munkatársak:

Uri Asaf, Bassa László, Bóka B. László
Csáki Márton, Mátraházi (Suematra) Zsuzsa
Németh Ványi Klári, Szarka Zsuzsa
Várnai Pál

A megjelenést támogatja:

Amerikai Joint Magyarország
Mazsihisz
Mazsók
Nemzeti Kulturális Alapprogram

A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi

Terjeszti a Lapker Rt.

Címlapfotó: MTI / Fényes Tamás

A kéziratok szerkesztése lezárult:
2019. december 15-én

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
1054 Budapest, Tüskőry utca 3.
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:
info@szombat.org

Címünk az interneten:
http://www.szombat.org

Egyéves előfizetői díj: 6950 Ft

Előfizethető a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán

Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989.
HU ISSN 0865-3844

Felelős kiadó:
Kirschner Péter, a Mazsike elnöke

Nyomdai előállítás: Pannonia Nyomda Kft.

TEMETŐ VAGY ERDŐ?

Tavaly észrevettem a Facebookon egy bejegyzést, melynek írója arról panaszkodott, hogy a Kozma utca zsidó temetőben képtelen megközelíteni édesanyja sírját, ráadásul még a síremléken lévő virágvázát is leverték.

A bejegyzés, amely a 26-os parcellával kapcsolatban íródott, így végződik: „Meddig legyünk türelemmel egy év, két év, álljon már meg a menet. Hiába csináltak rendet a sírok között, ha az út megközelíthetetlen... Ez meg TŰRHETETLEN, ez így húzódik múlt ősz óta, ha jól tudom.”

Kíváncsi voltam, milyen állapot uralkodik a temetőben, ezért kimentem körbenézni. Sétám után felvettem a kapcsolatot a temető igazgatójával, Streit Sándorral és Pintér Marc-kal, a Zsidó Temetők Barátai Non-profit Kft. egyik vezetőjével.

Riportunk idején a temető semmiben nem különbözött más temetőktől, hacsak nem annyiban, hogy útjain jóval kevesebb a látogató, mint más sírkertekben. Itt nincs folyamatos jöves-menés, mint például a Farkasréti temetőben. Az egész temető olyan hangulatot áraszt, mintha egy erdőben sétálnék, nem csupán nyugalom és csend vesz körbe, de ha az ember eléggé türelmes még egy-egy őz is elé ugorhat, pontosan úgy, ahogyan az velem megtörtént. Némiképpen meglepődtem, de az őz nem zavartatta magát, csendben tovább szökött.

Kétségtelen, a sírokat néhol vastagon szövi be a borostyán, és kuszán burjánzó a növényzet, de az utak járhatóak és alapvetően megközelíthetőek. Igaz, amikor a 26-os parcellához értem, már láttam, hogy felornyozva állnak a levágott faágak, néhol

nem is kicsik és kell egy kis türelem és ügyesség, hogy az ember eljusson egy-egy sírhoz. Már éppen kifelé tartottam az egyik úton, amikor két brigáddal is találkoztam, akik tempósan és minden bizonnyal nem az én kedvemért dolgoztak. Az egyik munkást megszólítottam, aki készségesen válaszolt kérdéseimre, elmondta, az a dolguk, hogy a rendelkezésükre bocsátott eszközökkel a sírok melletti utakat, illetve a sírok közötti kis járatokat is megtisztítsák. Nem úgy néztek ki, mint a közmondásszerűen emlegetett magyar brigádok, akik sokan vannak, viszont mindenki a munkaeszközét támasztja. Nem, ezek az emberek valóban dolgoztak.

*

Hat évvel ezelőtt, 2013-ban, amikor Streit Sándor átvette az 1893-ban megnyílt temető igazgatását, az volt az egyébként logikusnak tűnő koncepciója, hogy elsőként azokat a területeket kell rendbe hozni, ahová a legtöbben járnak. Mindenkinek, mondta, aki a temetőben rendszeresen látogat sírt, biztosítják, hogy az adott sírhoz oda tudjon menni. Ha szükséges, akkor a parcellán belül utakat is építenek, az útban lévő fákat kivágják. Megemlítette, sok gond adódik abból, hogy sok 120 évesnél idősebb fa is él a területen. Ezeket sajnos egy erősebb szél viszonylag könnyen ki tudja dönteni. Hat éve folyamatosan irtják a vadnövényeket, próbálják rendben tartani a parcellákat és környéküket. Jelenleg Streit Sándor elmondása szerint a teljes te-

mető karbantartását nyolc ember végzi, márpedig, teszi hozzá, nyolc emberrel képzelenség csodát tenni. Ez a létszám csupán arra elegendő, mondta, hogy évente három parcellát rendbe tegyenek és ugyanezt utána karban is tartsák.

Az igazgató hangsúlyozta, a temető fenntartása egyben egyfajta természetvédelem is, hiszen csak olyan fákat vághatnak ki, amelyek vadhajtásból erednek és azokat a vad növényeket irthatják, amelyekre nincs szükség.

Feltettem a kérdést, vajon mennyibe kerülne a temető teljes felújítása, de erre csak egy szomorú mosoly a válasz, majd annyit mondott, annyi pénzt el sem tudunk képzelni. Hozzátette, a jelenlegi létszámmal több év volna, amíg az egész temetőt rendbe tudnák hozni. Éppen ezért van szükség a folyamatos karbantartásra, hogy a helyzet ne romoljon tovább, ezért dolgozunk, szögezi le.

Kérdésemre, ha nincs elegendő pénz, akkor mivel próbálkoznak, elmondta, már két nagyszerűnek tűnő ötlet is zátonyra futott. Egyszer a BZSH a lehető leggyorsabban szeretne volna rendbe hozatni a temetőt, ezért megállapodást kötöttek, hogy munkanélküliek dolgozzanak, akiknek a parcellák rendbe hozatala lett volna a feladata. Az elképzelés szerint egyszerre 30-50 ember érkezett volna a munkára. Még az állam is segített, mert kifizették volna a munkanélküli foglalkoztatottak bérét és annak minden járulékát. Ám, amikor az első ideirányított munkások megérkeztek, nagyon csúnya dolgok hangzottak el, többen megjegyezték például, mit képzelnek, majd ők egy zsidó temetőben fognak dolgozni. A kezdeményezés szinte indulása pillanatában kifulladásra jutott.

Az igazgató úgy látja, ha a temetőben folyamatosan 30 és 50 közötti ember dolgozna, mert volna rá anyagi fedezet, akkor sem tudnának számukra megfelelő mennyiségű gépet biztosítani. Egyébként szerint ennyi emberrel 5 év alatt lehetne teljesen rendbe hozni a temetőt.

A másik ötlet a néhány évvel ezelőtti létrejött Zsidó Temetők Barátai Non-Profit Kft.-hez köthető, akiknek külföldi minták alapján az volt az elképzelése, hogy majd önkénteseket vonnak be a munkába, akiknek munkáját képzett szakemberek irányítják. Azonban ez is kútba esett, ugyanis

A bozót
kivágása után

egyetlen önkéntes sem érkezett. Az igazgató elmondta, a jelenlegi dolgozók a non-profit kft. napi bérért foglalkoztatott betanított munkásai, akik mindenféle tapasztalat és gyakorlat nélkül a 26-os és a 28-as parcellákban kezdték el a munkát. Így történhetett meg, hogy bár nem szándékosan, de mégis megrongálták azt a bizonyos bevezetőben említett sírt, amelyhez egyébként azóta már megvették az új virágvázat, csak még a sírra nem helyezték vissza.

Streit Sándor leszögezte, óhatatlanul történnek nem szándékos károkozások, ezért a viták megelőzése érdekében arra kérte a kft. vezetőjét, hogy már a munkák megkezdése előtt fotózzák le az adott parcellát, mert sok sírkő eleve ledőlt vagy összetört állapotban van. Elismerte, a parcellákban, ahol igyekeztek rendet tartani elég sok kár keletkezett, sírok sérültek meg. Ezek helyre-

hozatalára valóban fél éves csúszással került sor, hiszen meg kellett találni rá a megfelelő szakembert. A sérült sírkövekkel kapcsolatban elmondta, rendbehozatalukról már tavaly decemberben megállapodás született, de még semmi sem történt.

Mindezzel párhuzamosan, mondja Streit Sándor, a non-profit Kft. adományokat is gyűjt, ebből igyekeznek parcellákat rendben tartani, felújítani. A BZSH a munkához még ágaprító gépet is vett, viszont már a harmadik gépet „fogyasztják”, mert az első kettő nem vált be.

Az igazgató azt mondta, abból is sok reklamáció adódott, hogy miért vágta ki a fákat a parcellákban, miért nem csak az utakat tisztították meg. A fák jó része azonban vadhajítás, a telepített fákat nem is lehet kézi erővel kivágni, mert annyira hatalmasok. De a vadhajításokkal is nagyon kell vi-

Tisztításra váró
parcella

gyázni, mert előfordult, hogy ha megbolygattak egy-egy olyan fát, ami benőtt egy sírba, akkor azok magát a sírt is kifordították. Streit Sándor elmondta, ma már mind a 26-os, mind a 28-as parcella megközelíthető, de leszögezte, a parcellák rendben tartása hatáskörükön kívüli feladat.

Az igazgató szerint rendkívül fontos az a munka, amit a Zsidó Temetők Barátai Non-Profit Kft. végez, de maga is úgy gondolja, hogy nagyobb odafigyeléssel kellene dolgozniuk. A BZSH-nak szerződése van a nonprofit kft.-vel, de mégsem annyira szoros az együttműködés, kissé talán önkényesen végzik a munkát. Streit Sándor úgy igyekszik áthidalni ezt, hogy a vezetővel napi kapcsolatban áll, próbál neki segíteni az irányításban. A jelenlegi legfontosabb cél, mondta az igazgató, hogy ahogyan a parcellát megtisztítják, az aprítógéppel azonnal sikerüljön a faanyagot feldolgozni.

lákat megtisztítják, az aprítógéppel azonnal sikerüljön a faanyagot feldolgozni.

Streit Sándor végezetül annyit mondott, azt biztosan megígéri, hogy amikor bármely parcellát rendbe hozták és a sírokat helyreállították, attól kezdve odafigyelnek, hogy ezek a továbbiakban is karbantartott parcellák legyenek.

*

Most pedig bemutatjuk a temetőben dolgozó Zsidó Temetők Barátai Nonprofit Kft.-t és annak Budapesten élő egyik vezetőjét, Pintér Marc-ot. A szervezet 2016-ben jött létre. Két alapítója az amerikai Michael Perl és a svájci-magyar Pintér Marc. A magyar tulajdonos szerint azért hoztak létre nonprofit kft.-t és nem alapítványt, mert utóbbi bejegyzése rendkívül hosszadalmas. A

szervezet azonban, melynek célja a Kozma utcai temető megmentése, cégformája ellenére jótékonyági szervezet, éppen úgy, mintha egy alapítvány lenne. Az alapítók nem sokkal később az Egyesült Államokban és Kanadában is bejegyezték egy-egy alapítványt, azért, hogy aki onnét szeretne adományozni, annak összegét le tudja vonni ottani adójából. Pintér Marc szerint azért volt szükség a tengerentúli alapítványokra, mert az adományok legtöbbször az Egyesült Államokból, Kanadából és Ausztráliából érkezik, Magyarországról elenyésző összegű adomány folyik be.

A szervezet weboldala: <https://www.budapestjewishcemetery.com/contact?lang=hu>

Pintér Marc azt mondja, kezdeményezésükre a valódi munka tavaly indult meg a temetőben. Az alapító szerint pontatlan az állítani, hogy nincsenek önkénteseik, ugyanis jelenleg is 30 regisztrált önkéntesük van. Kétségtelen tény, teszi hozzá, sokkal kevesebben jelentkeztek önkéntes munkára, mint azt kezdetben remélték. Az önkéntesek jobbára 60 körüli vagy idősebb hölgyek, akik érthető okoknál fogva nem végezhetnek kemény fizikai munkát, magyarázza Pintér Marc. Az önkéntesek, folytatja, nem jönnek rendszeresen és ez rendben is van, ezért önkéntesek, nincs velük szerződése a kft.-nek, vagyis, ha nem jönnek, senki nem tehet nekik szemrehányást. Általában, amit csinálnak, az egésznek csupán kis százaléka, ráadásul a munka nagyobb részét (veszélyes fizikai munkát), amit láncfűrészsel, motoros fűkaszával, aprítógéppel végeznek, nem végezhetik önkéntesek.

Az alapító elismerte, jelenleg a temetőben a kft. napi bérért foglalkoztatott betanított munkásai dolgoznak jobbára tapasztalat és gyakorlat nélkül, de kérte, hadd pontosítsa az általános képet. Pintér Marc azt mondja, a Kozma utcai temetőben nagyjából 100 éve nem volt semmiféle átgondolt karbantartás. Szerinte nem véletlen, hogy a legtöbb panasz azért érkezett és érkezik a BZSH-hoz, hogy mennyire áldatlan állapotok uralkodnak a temetőben. Azt mondja, amikor először meglátta a temetőt, olyan érzése volt, mintha erdőben sétálna. Miután elkezdtek a munkát és az egyik parcellában már kiirtották az erdőt, azzal

szembesültek, hogy a sírkövek 20%-a le volt dőlve. Szerinte ezt most megpróbálják úgy beállítani, mintha ők döntötték volna le a sírokat. Hozzáteszi, kár volna tagadni, az emberek is megrongáltak néhány sírt, de csupán néhányat.

Rákérdeztem, mi volt a legelső dolog, amit megérkezésükkor csináltak, mire Pintér Marc azt mondja, két kertészmérnökkel kimentek a temetőbe és az egészet GPS segítségével felmérték. Ekkor derült ki, hogy a Kozma utca 77 hektár és nem 23, mint ahogyan azt néhányan állítják. Számításaik szerint 200 ember egy év alatt tudná teljesen rendbe tenni a temető teljes területét vagy másképpen fogalmazva 50 ember négy év alatt.

Az alapító példaképpen megemlítette, volt a temetőnek egy kínai ágapritója, amit még a BZSH vásárolt, de nemigen dolgoztak vele. Jelenleg a temető egy modern, Jensen márkájú ágapritót bérel, a kft. pedig vett egy teherautót, amellyel vontatni tudják azt, amely így a kocsi platójára fűjja a faapritékot. A megállapodás szerint a non-profit kft. a munkaerőt adja és a teherautóhoz az üzemanyagot, az ágapritó üzemanyagát a BZSH fizeti. Azt mondja, tavaly összesen három parcellát tettek rendbe. Ráadásul sokáig el voltak zárva a parcellákat körülvevő utak is, hiszen az ágakat oda hordták ki, és a gép ott aprította fel.

Rákérdeztem az órabérekre is, mire az alapító azt mondja, kisebb óradíjakkal kalkuláltak, mint a reális magyar valóság. Elmondja, az egész temető felújítása több százmillió forintba kerülne, ennyi pénz azonban vélhetően soha nem fog rendelkezésre állni. Ez az oka annak, mondja, hogy segédmunkásokkal dolgoznak, egy végzett kertész túlkvalifikált volna ehhez a munkához. Sajnos hiba mindig történik, mondja, de ha ők okozzák a kárt, azt helyre is hozzák. Állítása szerint eddig harminc sírt kell rendbe hozniuk. Úgy véli, egyetlen sír, vagy akár csak egy váza sérülése is sok, de látni kell, hogy az általuk megtisztított parcellákban több mint 16 ezer sír található. Ehhez képest, mondja, a harminc elenyésző szám, és természetesen rendbe fogják hozni őket. Hozzáteszi, ez a munka ára, máskepp nem lehet megcsinálni.

A temető igazgatója, Streit Sándor kérte őket, vetem közbe, a munka megkezdése-

Egy megtisztított parcella

kor készítsenek fotókat. Kezdetben készítettek is, feleli, de hamarosan kiderült, nem működik. Ha ugyanis az ember bemegy egy olyan parcellába, amely még szinte érintetlen, semmi mást nem lát a fotón, mint бурjánzó növényzetet. Olyan, mintha erdőt fotóznának, a sírok egyáltalán nem látszódnak. Ha egy hónappal később, hirtelen lesz egy eltört sírkő, képtelenség összehozni a kettőt, mármint a munka megindulása pillanatában készített fotón látható zöld növényzetet és a későbbi, növényzet nélküli sérült sírt. Ezért nem megoldás a fotózás, szögezi le.

Mindent igyekeznek megmozgatni, példaképpen említi meg, hogy a kezdet kezdetén kerestek egy embert a kertészek között, aki elvállalja majd a főnöki teendőket, természetesen pénzért. Ő lett volna az, aki az

általuk hozott embereket koordinálja, irányítja és utasítja, de senki nem vállalta.

Elmeséli, több hónapig tartott, míg elhelyezhettek egy plakátot a temető bejáratánál, hogy adományokat és önkénteseket várnak, ellenben ugyanezt a plakátot a Dohány zsinagóga készségesen és azonnal kihelyezte. Pintér Marc azt mondja, szerencsére ma már egyre többen keresik őket külföldről. Leggyakrabban amiatt, hogy egy sírt találjanak meg és fotózzák le. Nem titkolja, egy sírt 100 dollárért fotóznak le, viszont minden kapott 100 dollárt a temető felújítására fordítanak. Eddig a cégnek Pintér Marc szerint 100 adományozója van, ezek elsősorban többsége külföldi, csupán néhány magyar. Ez 22 millió forintot jelent, amiből 17 milliót már el is költöttek. Hozzáteszi, sem állami, sem magánszervezettől

A Bt., amelyben a temetőigazgató fia is érdekelt

egyetlen fillér támogatást sem kaptak, mint ahogyan a Mazsihistól és a BZSH-tól sem.

Kíváncsiságból megkérdezem, vajon mennyibe kerülne pontosan szerinte a temető teljes felújítása. Pintér Marc azt mondja, ha csak 1500 forintos órabérrel számolna, amiért ma már szinte senki nem dolgozik, akkor az 300 millió forintot jelentene. Ha a munkával egy profi kertészeti céget bízna meg, árajánlatuk majdnem biztosan 1 milliárd forint körüli összeg lenne.

Végül arról faggatom, miért vágott bele ebbe az egészbe. Egyszerű, mondja, szülei és minden felmenője a Kozma utcai temetőben van eltemetve. Évente néhányszor kilátogatott a temetőbe, akkor szembesült az ottani állapotokkal. Úgy gondolja, a Kozma utcai temető a múlt bizonyítéka, azt bizonyítja, igenis volt holokauszt. A könyvek, a filmek szerinte virtuálisak, ezek a sírok azonban valóságosak, ahogyan a bennük nyugvók sorsa is az. És ez a temető, Pintér Marc szerint, egyszersmind azt is bizonyítja, milyen gazdag zsidó élet volt Budapesten a háború előtt. Nem engedhetjük meg, zárja a beszélgetést, hogy ez a fontos történelmi bizonyíték elpusztuljon.

Bóka B. László

A Kozma utcai temetőben zajló visszaélésekről – abban az időben, amikor Zoltai Gusztáv volt a BZSH és a Mazsihisz ügyvezető igazgatója és Karádi Gábor a temető vezetője – számos oknyomozó riport íródott, egyebek közt a Szombat, a Magyar Narancs és az Index hasábjain.

Szabálytalan sírhelyvásárlások, „fekete temetések”, hamis számlákra kifizetett milliók, megengedhetetlen összefonódások a vezetés és sírköves vállalkozók között, gyanús háttérű sírkörrongálások, melyek tetteit soha nem találták meg – mindezek igen rossz hírű intézménnyé tették a Kozma utcai temetőt. A visszaélések nemcsak a jogszabályokat, hanem a zsidó vallási törvényeket is megsértették.

A Zoltai-féle gazdasági menedzsment amúgy is rossz hírű volt, de a temető még ezen belül is „kiemelkedett”. A gyászolók rossz lelkiállapota mellett sokszor azzal is visszaéltek, hogy a hozzátartozók nem ismerik a zsidó hagyományokat, nem jártasak a zsidó közösség működésében.

A régi vezetés távoztával javult a helyzet, nem érkeztek a fentihez hasonló baljós hírek a temető környékéről. Összefonódásokról azonban ma is tudunk – Streit Sándor temetőigazgató fia érdekelt az egyik sírköves cégben – s egy szubkultúra amúgy sem változik meg egyik napról a másikra.

Így állhat elő a furcsa helyzet, hogy temetőben a karbantar-

tás feladatait nem a temető fizetett alkalmazottai végzik, hanem egy amerikai önkéntesek által szervezett nonprofit kft.

A jelenlegi helyzet önmagában hordozza, hogy a temető bérből élő vezetése és az amerikai szervezők menedzselte nonprofit kft. – finoman fogalmazva – bizalmatlanul méregetik egymást.

A nonprofit kft. azért is jelent „fenyegetést” a temető vezetésére, mert kezdeményezéseikkel, aktivitásukkal bizonyíthatják, hogy – az olykori hibák ellenére is – lehet érdemi eredményt elérni a temetőgondozásban, a családok által kifizetett sírok javításán túlmenően is.

A kft egyidejűleg három parcella munkálatait végzi, kizárólagosan. Ez azt jelenti, hogy mindaddig, amíg ők az egyik parcellában dolgoznak, oda a temető munkatársai nem teszik be a lábukat. Így nem lehet vita, hogy az esetleges károkért ki a felelős.

A Kozma utcai temetőnek összesen 11 munkatársa van, adminisztratív dolgozókat és sírápolókat is beleszámítva. A temetőnek hivatalosan nincs és nem is volt soha hivatalos büdzséje, ehelyett a BZSH Chevra Osztyáának van éves költségvetése az összes budapesti zsidó temetőre, mégpedig 150 millió forint. Így a Kozma utcai temető igazgató valóban nem tudja, mekkora költségvetésből gazdálkodik. Gyakorta előfordul, hogy a BZSH közvetlenül segíti ki őket.

(A szerk.)

„AZ IDENTITÁS LÉTKERDÉS”

Három férfi, három generáció, egyetlen cég, egy vezetéknév, 39 év. A cégcsoport egyik régen bevált szlogenjét ma is fújja mindenki, hiszen Szenes Iván ültette a fülünkbe: „Schiller Opel, a szerviz szuper”. A német autógyártó szentgotthárdi beruházásával szinte egyidőben kezdte meg autóértékesítői üzleti tevékenységét a Schiller család, amely ma már nem csupán Opelekkel foglalkozik, erre utal immár a cég márkaneve is: Schiller Autó Család. Márpedig ebben a megnevezésben a legfontosabb dolog is megfogalmazódik: CSALÁD. Mert az összetartozást, a hagyományokat, a tradíciót és a munkát nagyon komolyan veszik a Váci úton.

Acégalapító, Schiller Péter egy angyalföldi ortopéd cipésmester fia, a felfelé vezető út minden grádicsán megkapaszkodott, amíg elért oda, ahol most tart. Nem véletlenül lett két évvel ezelőtt Angyalföld díszpolgára. Az általános iskola után a Bánki Donát Ipari Technikum következett, majd a Műszaki Főiskola, ahol járműgyártás-technológiai mérnök szakon diplomázott 1969-ben. Nagybátyja üzemvezetőként dolgozott egy autószerelő műhelyben, ott kezdett dolgozni szerelőként. Schiller Péter édesapja nyomdokain haladva önálló akart lenni, ezért 1980-ban gumi-szervizt nyitott. Ezt 1983-ban autószerelő műhely, majd 1989-ben használtautó kereskedés követte – az egyik első hazánkban. A cég 1991-ben kapta meg a jogot új Opelek értékesítésére, és három év múlva megépült az Opel autószalón a Váci út 113. alatt. Azóta már hét telephelyen forgalmazza a következő márkákat: Škodát, Toyotát, Fiatot, Renault-t és Dacia-t és már Lexust is.

Velem szemben a három Schiller: Péter, az alapító, immár nagypapaként, fia, Gábor, és az ő fia, Márk. A cégről és a számukra megkerülhetetlen hagyományokról beszélgetünk, de szó kerül a kikerülhetetlen gazdaságról és politikáról is.

Amikor a cég elindult, ott volt-e a fejében, hogy ez ne csupán egy egyszerű családi vállalkozás legyen, hiszen lényegében „dinasztiát” alapított?

S. P.: Természetesen ott volt, hiszen ez volt a célom. Valami olyasmit akartam létrehozni, amely sok évtizeden át fennmarad.

Minden megy tehát tovább, ahogyan eddig?

S. M.: Bízom benne. Az alapokat nagyapa szilárdan tette le, Apa pedig olyan menedzsmentet alakított ki, amelyre lehet a jövőt építeni. „Csak annyi a dolgom”, hogy tovább görgessem az idő kerekét.

Kérem röviden foglalja össze a cég történetét.

S. P.: A rendszerváltás után alapítottuk a céget. A fiával 1991-ben elmentünk egy ügyvédi irodába és létrehoztunk egy kft-t. Előtte hallottam, hogy az Opel egy magyarországi gyárat épít. A híren fellelkesülve bejelentkeztünk az Opelnél és sikerült megállapodnunk. Egy vállalkozás beindítása mindig nehézségekbe ütközik, de ez adja meg az értékét. Ha valami nem megy könnyedén, de mégis talpra tudjuk állítani, ezt az ember később értékeli. Ezután nagy lelkesedéssel kezdtük felépíteni a céget.

A képen jobbra az alapító: Schiller Péter, mögötte fia, Gábor és a harmadik nemzedék: Márk

Először egy Opel szerviz született, a Fövény utcában anno még murváról árusítottuk az autókat. Hittünk magunkban és nagyszerű segítőtkezt találtunk magunk mellé. Ne feledkezzünk meg Szenes Iván barátomról, akinek zseniálisan sikerült megfogalmaznia azt a szlogent, amire az ügyfelek felkapták a fejüket. Ő volt, aki arra bátorított, tegyék pénzt a reklámba, mert megéri. Hallgattam rá, és azt vettük észre egy-két év múlva, hogy volumenben mi vagyunk az ország első Opel-kereskedői.

Egy cégnek, mindig van egy tömören meghatározott filozófiája. Mi a Schiller célja, merre haladnak, mi a fontos a cég számára?

S. P.: Mi ügyfélközpontú cég vagyunk, nagyon figyelünk az ügyfeleinkre. Hiába költünk nagyon sok pénzt reklámra, ha egy baráti társaságban valaki rosszat mond rólunk az számunkra nagy kár, ám ha jót mond az éri a legtöbbet, mert előszó a legjobb reklám.

S. M.: Annyit az első kérdéshez is hozzátennék, hogy már régen nem csupán az Opelről beszélünk. Mi már egy multibrand csoport vagyunk, ezért lett az összmárkanevünk Schiller Autó Család. A családi márkánk az 1980-as években indult a Váci út másik oldalán, ahol nagypapa egy gumisműhelyben kezdte egyéni pályafutását. Aztán lett kocsiservizünk, majd használtautó kereskedés. Az mind megelőzte az Opellel való együttműködésünket. A Schiller Autó Család szlogenje ma: autók szeretettel.

Hogyan értékeli a cég helyzetét a magyar gazdaságon belül és ez a gazdasági környezet hogyan hat a cégre?

S. G.: Az autókereskedelem az építőipar mellett egy olyan üzletág, amely a legérzékenyebb a gazdasági változásokra. Tizenegy évvel ezelőtt, 2008-ban egyik hónapról a másikra veszítettük el piacunk 70%-át, onnét kezdtük el újra felépíteni magunkat. Nagyjából 2013-2014-től indult meg a kilábalás. Most már biztos, hogy az idej lesz az egyik rekordévünk, a tavalyival sem volt gond, de az idej határozottan csúcsev lesz. Hogy mit hoz a jövő? Csuda tudja, szívesen kölcsönöznék valakitől egy varázsgömböt.

Próbálják elemezni a várható folyamatokat, trendeket?

S. G.: Természetesen. A cégcsoporton belül 320 kollégával dolgozunk együtt és ez hatalmas felelősség, hiszen ezeknek az embereknek biztos jövőképet kell mutatnunk. Ehhez maximális előrelátás szükségeltetik részünkről, olyan, amely valóra váltja a saját számításainkat, miközben gondoskodnunk kell kollégáinkról és a családjaikról is.

Ma Magyarországon nem divat az adakozás, a mecenatúra, holott milliárdosaink anyagilag elég izmosak már. Mikor lett fontos a cégfilozófiában, hogy nem csupán önmagukra érdemes költeni, de nemes dolgokra is?

S. P.: Azt kell mondanom, hogy ez családi indíttatás. Apám cipész volt, Anyám pedig egy rendkívül jó üzletember Apám mellett, remekül kiegészítették egymást. Nem is ment rosszul az üzlet, nagyon szépen megéltünk belőle. Néha jöttek szegény emberek és Anyám mindig gondoskodott róluk. Ezt az ember soha nem felejt el, ahogyan azt sem, honnét jött. Ha jött a hanuka és a karácsony, akkor mi nem italt vagy csokoládét adtunk az ügyfeleinknek, hanem színházjegyet postáztunk számukra. Ez nagyon bevált, és évtizedeken át ez volt a hagyomány Schilleréknél. Ebben a 2008-as válság okozott törést. De azt, hogy másokkal is törődni kell, mi nem felejtettük el. Éppen a napokban került a kezembe egy fénykép, amikor a fiammal egy kórháznak adtunk át egy lélegeztető készüléket, de természetesen másra is költünk. Csupán egyetlen dolog van, amit a jótékonykodásban szem előtt tartok: azokat támogatjuk, akik önhibájukon kívül nem tudnak dolgozni.

S. G.: Annyit szeretnék hozzátenni, hogy jótékonykodni világi és vallási értelemben is lehet.

Világi értelemben mindig megpróbáltunk olyan dolgokat támogatni, amely a gyerekekhez köthető. Persze ez kicsit vallási okokkal is összefügg, mert szeretjük erősíteni az identitást. Vagyis olyan helyeket próbálunk meg támogatni, ahol a gyerekek határozott képet kapnak arról, hogy ők honnét származnak, és mihez tudják magukat kötni, mert ez a későbbiekben hatalmas erő lesz az életükben.

Sokan úgy tartják, hogy a Kádár-rendszer a bűnös abban, hogy a valaha meglévő és működő adakozás, mecenatúra semmivé vált. Mit gondolnak, mi az oka, hogy ma, amikor a gazdaságnak vannak jól látható és pénzügyileg erős szereplői, mégis alig akadnak, akik adnak, de inkább fogalmazzunk úgy, hogy visszaadnak.

S. G.: Azért nem vagyok ennyire pesszimista. Mi sem szeretünk úgy adni, hogy magunkat tesszük a központba. Mi is úgy adakozunk, hogy a háttérben maradunk és örömmel nézzük a fejleményeket.

S. M.: A közvetlen ismeretségünkben lévő cégeknél az a jellemző, hogy sokan adnak, de nem feltétlenül verik nagydobra. Napjaink CSR tevékenységében egyre kifinomultabbak a projektek és ezeknek fogunk mi is neki-veselkedni a közeljövőben.

Érezhető-e, fontos-e a cégben a zsidó identitás?

S. G.: Két részre bontanám a kérdést: munkaidő után és munkaidőben. Munkaidő után létkérdés, munkaidőben viszont mindenki a saját munkája alapján ítéltet meg.

S. P.: Igen, vannak hagyományaink, mert hagyományörző család vagyunk. Soha nem fogjuk megtagadni, honnét származunk. Igaz, nem is verjük nagydobra, de ha valaki bejön hozzánk, az irodába, láthatja, hogy mezüze van kitéve az ajtóra. Egy barátom meg is kérdezte tőlem, hogy ez miért van ott. Azt feleltem, ez a hagyomány. Aki

tudja, hogy miről van szó, és tetszik neki, azt mindig szeretettel látjuk. Akinek viszont nem tetszik, az ne is jöjjön!

Ha már a „Szeret, nem szeret”-nél tartunk, mit gondolnak, van vagy nincs Magyarországon érzékelhető antiszemitizmus?

S. M.: Azt hiszem, attól függ, hogy az ember milyen körökben mozog. Éppen a napokban gondolkodtam azon, hogy mintha végre kezdene kissé visszaszorulni, mintha már kevésbé játszana szerepet. Talán egy kicsit elfogadóbb lett a világ, még a magyar közélet is. Mintha...

S. G.: Alaptétel: üzletember ne politizáljon, de a válszomból mégsem tudom kihagyni a politikát. A mai magyar közéleti környezet nem a változás támogatásáról és a befogadásról szól. A mi identitásunkkal körön kívül vagyunk, bennünket sem ölel körbe a befogadó burok.

S. P.: Bocssásson meg, nekem kissé érzékenyebb a fülem. Ezek a Soros-plakátok, aztán az Index újságíróinak kipécézése szelíden fogalmazok, ha azt mondom, nem esik jól. A fiam rendkívül finoman fogalmazott: ma Magyarországon nem létezik befogadó közeg. Sőt, ellene vannak!

Ezek szerint kell bátorság ahhoz, hogy zsidó ügyeket támogassanak?

S. G.: Miért is kellene? Ez belülről jön.

S. P.: Hivatalosan még sohasem marasztaltak el bennünket ilyesmi miatt. Bízom benne, hogy fű alatt sem. Mi azt szoktuk mondani, ha az utcán átmegyünk az egyik oldalról a másikra, azt egyenes gerinccel és felemelt fejjel tesszük. Mindenkit tiszteletben tartunk, természetesen a saját kollégáinkat is. Egyébként pedig tudja, mit mondok: nem vagyok félős ember.

Évhatáron vagyunk. Terveznek-e a jövőre valami újat, belefognak-e a valamibe?

S. M.: Lesz itt üzletileg némi izgalom, amit nagyon várunk már. Például jövőre kezdjük el építeni új telephelyünket a IV. kerületben a Szilas pataknál, ami egy korszakváltás lesz a cégcsoport életében. A mostani Váci úti telephelyünket is már csupán visszabéreljük, hiszen már értékesítettük a telket. Az új beruházás az ország egyik legnagyobb egybefüggő autószerelve 55 állással, 8800 négyzetméteren egy 25 ezer négyzetméteres telken a Megyeri híd pesti lábánál. Az újesztendőben, ahogyan utaltam is rá, sokkal strukturáltabb szerkezetbe öntjük a CSR tevékenységünket is.

Bóka B. László

Fotók: Tóth Csilla

RENDSZERVÁLTÁS 30

A Szombat szerkesztősége az alábbi kérdést intézte a zsidó közélet és kultúra képviselőihez:

30 éve volt a rendszerváltás, beköszöntött a szabadság az országban és a zsidó közösségben is. A Szombat kérdése ez alkalmából a következő: Honnan hová jutott el a magyar társadalom és benne a zsidó közösség ez idő alatt?

Rendszerváltás korabeli emlékeiből mi az, amit legfontosabbnak tart?

Milyen eredményeket ért el három évtized alatt a zsidó közösség és intézményrendszer?

Mennyiben változott a helyzete a magyarországi zsidóságnak a magyar társadalomban, mennyire integrálódott a világ zsidóságához, mennyiben változott a viszonya Izraelhez?

Milyen a viszonya a társadalomnak, a politikai szférának, különösen az immár harmadik ciklusát töltő kormánynak a zsidó közösséghez, a zsidó kultúrához és a vészidőkre emlékeztetőhöz?

Fritz Zsuzsa

SENKI NEM KÉRDEZTE, HOGY MI A CÉL

Már rég magyar voltam, amikor zsidó lettem. Kommunista prizmán át magyar, de mégis csak magyar. Magyar nemzeti ünnepeket ünnepeltem, az utcanevek a magyar kultúrát, történelmet erősítették bennem, minden szobor, utcai műalkotás ezt a hovatartozást volt hivatott támogatni.

Volt mit behoznom zsidóként. A rendszerváltás nagyon sok mindent felszabadított bennem és bennünk.

Szép fokozatosan résnyire nyíltak ajtók identitásunk azon szeletére, amik ott szunyókáltak, vártak arra, hogy előjöhessenek, megmutatkozhassanak. Nagyon zsidók és nagyon magyarok lettünk egyszerre. Teljesen meg akartunk mártózni az eddig tiltott élményben és ott álltunk megkönnyezve István a királyt és a nemzeti színű tűzijátékot, harsogva énekeltük a Székely-himnusz, olyan dolgokat tettünk, amit ma egymás között is szégyenkezve vallunk be, melyekre nehéz emlékezni.

Ugyanilyen elánnal merültünk bele a zsidóságba, mentünk el minden egyes zsidó szervezet megalakulására (pedig ebből volt bőven akkoriban, minden napra jutott legalább egy), lelkesedtünk minden új zsidó ötleten, érkezzen bár Izraelből, Amerikából vagy Nyugat-Európából, mentünk el minden lehetséges ingyen útra Izraelbe.

Másodgenerációként újra és újra felszabadultunk valamilyen megkötés, trauma, korlát alól, és úgy éreztük, ez már mindig így lesz.

Persze nem lett így. A csoda időszaka szép lassan mindennapokká vált, a zsidónak lenni sokaknak elveszítette újdonságát, ahogy sokaknak nem lett életeménye egyáltalán. A magyarnak lenni elveszített vonzerejét, ahogy a szőnyeg alól szép lassan előkerültek az oda évtizedek alatt besepert indulatok, ellenszenv, sztereotípiák, gyűlöletek.

Jöttek a hétköznapiok néhány kiugró eseménnyel, néhány újabb kis és nagy csodával. Iskolák, zsinagógai közösségek, civilszervezetek, közösségi házak és központok, kulturális események és fesztiválok. Ifjúsági szervezetek és idősek klubjai, konferenciák, szemináriumok, közösségi terek. A magyarországi zsidó közösség az egyik legser-teágazóbb, izgalmasabb európai zsidó közösség. Színes, kreatív és izgalmas.

A poszt-csoda időszakban azonban olyan kihívásokkal kell megküzdeni ennek a nagyon szilánkos, diverzifikált, talán közösségnek sem nevezhető magyar zsidóságnak, melyhez új stratégiákra, nagyobb összhangra, egymás jobb megismerésére lenne szükség. A források racionálisabb megteremtésére és elosztására. Olyan nemzedéki irányítókra, akik személyes példaként szolgálhatnak és átvezethetnek bennünket egy a csoda utáni magyar zsidó történetbe. Számomra ez a történet a magyar zsidó múlt ismeretében és megértésében gyökerezik, tanul a rendszerváltás újszülött zsidó lelkesedéséből és a profi vállalatvezetési technikákból, tudja, hogy hova szeretne eljutni, és ahhoz a legjobb módon használja fel az erőforrásait.

Melyek vannak. Böven. Csak körül kell nézni.

Amikor a magyarországi zsidó közösség kiszabadult a kommunizmus által rákényszerített korlátok alól, senki nem kérdezte egy szervezet alakítása előtt, hogy merre, hogy mi a cél. Mi a misszió, hova akarunk eljutni 10 vagy 20 év múlva? A zsidónak lenni szabadsága vezérelte az alapítókat, s a szervezetek vezetői nem azért kerültek ebbe a szerepbe sokszor, mert szakmai gyakorlatuk volt, hanem mert zsidók akartak lenni. Így voltam vele én is. Manapság a legtöbb zsidó szervezet újra gondolja önmagát, elkezdünk foglalkozni a stratégiaépítéssel, tervezéssel, a miért kérdés feltevésével. Mindezek a kérdések talán majd elvezetnek oda, hogy utódlással, kapacitásépítéssel is tudatosabban fogunk foglalkozni és ott, ahol lehet, racionális összeolvasztunk kezdeményezéseket.

Egyre több olyan zsidó szervezet van, mely együttműködésre törekszik, mely vezetőket képez a fiatalabb generációból, Szarvas, a Mozaik Zsidó Közösségi Hub, átalakul az OR-ZSE, és sorolhatnám a példákat. A Bálint Ház programigazgatói minden programunkhoz tudatosan keresik azokat a partnerszervezeteket, melyek szakértelmüket és kapcsolatrendszerüket tudják hozni egy-egy együttműködésbe.

Minél több ilyen lesz, annál több lehetőség lesz közösségi szinten is feltenni a kérdést: Merre tartunk mi, magyarországi zsidók, hol szeretnénk tartani tíz év múlva, és ahhoz mit is kell tennünk? Hogyan tudjuk fokozatosan felépíteni közösségünket olyanná, amilyennek látni szeretnénk?

Mindezekből a folyamatokból megszülethet immár tudatosan egy újabb csoda. Egy önfenntartó magyar zsidó közösség, melynek erős gyökerei vannak és szárnyai a szabad szárnyaláshoz.

Gábor György

A BIBLIAI FÉKEK ÉS ELLEN- SÚLYOK

Isaiah Berlin a szabadság két fogalmáról beszél: a negatív és a pozitív, azaz a *valamitől* (*freedom from*) és a *valamire* (*freedom to*) való szabadság kettőséről. A negatív szabadság például a kínzástól, a kegyetlen, embertelen bánásmódtól való szabadságot jelenti, a pozitív szabadság a vélemény vagy a vallásszabadság korlátok nélküli megélését biztosítja. A fentiekre tekintettel a kérdésre a lehető legrövidebben egy ismert bonmot-val tudnék válaszolni: a rendszerváltást követően lettek zsinagógák, ahová örömmel bemegyek (*valamire való szabadság*), s lettek olyanok, amibe be nem teszem a lábam (*valamitől való szabadság*).

Ami a rendszerváltásnak a hazai zsidóságra gyakorolt hatását illeti, feltételezem, a körkérdésre adott válaszok többsége ezt a problémát fogja körbejárni. Én a magam számára inkább megfordítanám a kérdést, s arra keresném a választ, hogy vajon volt-e hatással a rendszerváltásra a Tanach, a zsidó biblikus hagyomány? A kérdés, meglehet, első pillantásra meghökkentőnek tűnhet, mégis – meggyőződéseim szerint – van jogosultsága.

A biblikus hagyomány ugyanis tisztában volt a rendszerváltás nehézségeivel, azzal, hogy a hatalmi viszonyok módosulása milyen előre kalkulálható bonyodalmakhoz vezethet el. A régi rend felbomlása, s a királyság intézményére való áttérés súlyos vitái közepette, mielőtt Izráel népe a többi néphez hasonlóan királyt kívánt maga fölé, „mint mind a népek” (kechol ha-gojim – 1Sámuel 8,5), Sámuel királyságellenes attitűdjében nem az ancien régime szellemisége, vagyis az akefális, „naiv demokratikus” bírák korának nosztalgiaja kap hangot, ha-

nem egy rendkívül modern intézménykritika. A királyságnak az opponálása nemcsak az intézményt mindenkor megtestesítő személlyel – individuummal – szembeni fellépés lehetőségét foglalja magába, hanem az intézményt magát érintő – mondhatni természetes – kritikai attitűdnek is helyet biztosít: bírálattal illethető akár minden intézmény, tekintet nélkül annak korára, alapítóira, befolyására vagy konszenzuális megbecsültségére. Assmann helyesen ragadja meg mindennek „világtörténelmi” újdonságát: „A Biblia királyt bíráló szövegei az emberiség történetében először vetnek alapot a királysággal szembeni olyan ellenállásnak, amely nem csupán egyes, a törvénytől eltérő uralkodókkal fordul szembe, hanem magával az intézménnyel.” Sámuel tehát a királyság intézménye mellé egy másik intézményt helyezett, amelynek legitimitását a királyság intézményével szem-

beni – mondhatni kötelező, de legalábbis magától értetődő – kritikájából vezette le. Vagyis a hatalmi ágak megosztásának elvéről és gyakorlatáról van szó, a királyság létrejöttétől immár elengedhetetlen „fékek és ellensúlyok” rendszeréről, amely az isteni törvényre, mint alkotmányra tekint, s fenntartja magának a jogot, hogy erre apellálva opponálja a mindenkori hatalmat.

Amikor tehát Sámuel a királyságot követelő népnek kifejti, mi várható, mi lesz a király joga (mispát há-melech), aki „uralkodni fog rajtatok. Fiaitokat elveszi..., s a szekerei előtt kell majd futniuk..., hadi felszerelést csináltat velük és szerszámot a szekereire. Elveszi lányaitokat, illatszert készíteni, főzni és sütni. Elveszi szántóföldeitekről, szőlőitekből és olajligeteitekből a legjava termést, és odaadja tisztejeinek. Tizedet vet ki szántóitokra, szőlőitekre és azt udvari embereinek meg a tisztségviselőinek adja fizetségül. Elszedi legjobb szolgáitokat és szolgálóitokat, ökreiteket és szamaraitokat, és a maga javára dolgoztatja őket. Tizedet szed nyájaitokból, s ti magatok is a szolgálai lesztek” (1Sámuel 8,11-18), akkor valószínűleg a királyság intézményében megtestesülő evilági hatalomnak az isteni törvényekkel és parancsolatokkal konfrontálódó potenciális bűneit tárja a hallgatósága elé.

Sámuel tette jogos és megfontolt. A Deuteronomium egy helyén éppen azt az ún. királytörvényt olvashatjuk, amely parancsolatokba foglalva nevezi meg az uralkodó jogkörét, hogy a végén kimondja: e törvénygyűjtemény „legyen mindig vele és olvasson benne élete minden napján,... hogy megtartsa e tan minden szavát és e törvényeket, hogy teljesítse,... és hogy el ne térjen a parancsolattól se jobbra se balra...” (Deuteronomium 17,14-20).

A királytörvény Izrael uralkodóinak magatartását és hatalmi törekvéseit szabályozta. Olyan erkölcsi és politikai indíttatású szöveg ez, amelyet a mindenkori uralkodó hatalmi habitusával, attitűdjével és mentalitásával szembeni követelmények tömör gyűjteményeként őrzött meg a hagyomány. Ez az isteni legitimitást hordozó „fék és ellensúly” volt az, amely lehetőséget biztosított a legélesebb uralomellenes gondolatoknak, a hatalommal szembeni gúnyos és ironikus támadásoknak, vagy éppen a semmiféle hivatallal és hatalommal nem rendelkező, sőt a hatalommal kifejezetten szemben álló, valóságos ellenzéki szerepet betöltő igaz próféták fellépésének.

A magyarországi rendszerváltás – különféle politikai és antropológiai illúzióktól terhelve – nem vette kellően komolyan a fékek és ellensúlyok rendszerét. Míg az Egyesült Államokban az alapító atyák emberképét a protestantizmus szellemisége alapozta meg, amely szerint a bűn az emberi természetből, s nem a Sátán mesterkedéséből fakad, elutasítottak mindenfajta antropológiai optimizmust. Az USA Alkotmánya és a Bill of Rights (alkotmány-kiegészítés) arra az antropológiai tényre alapozott,

hogy nem az emberi (jó)szándék számít (legyen az akár a létező legjobb és legtisztességebb), hanem a szabad akarattal rendelkező emberi természet, amely bizonyos védőintézkedéseket követel meg, s ezért a megválasztott mindenkori hatalom tevékenységi körét korlátozni szükséges. Az alapító atyák, akik még az abszolút monarchia szülöttei voltak, nem óhajtották az USA jövőjét a jó király versus rossz király „szerencsejátékára” bízni. Ezt fejezi ki a Kongresszus és a Legfelsőbb Bíróság fék-szerepe, amely mindenekelőtt a mindenkori elnök és kormánya korlátozását szolgálja, s létrehozza az egymástól elkülönülő három hatalmi ágat. Éppen azért, mert számtalan történelmi tanulság azt tükrözi, hogy a legjobb szándék is idővel akár nem kívánatos irányba mozdulhat el, változhat, módosulhat. Az első kiegészítő cikkely, amely kimondja, hogy a Kongresszus nem hozhat olyan törvényt, amely a vallásszabadságot, a szólás- és sajtószabadságot és a gyülekezési jogot korlátozná, éppen annak alkotmányos garanciája, amely a hatalom számára nem teszi lehetővé, hogy a fenti jogok bármelyikét csorbítsa vagy ellehetetlenítse.

A zsidó hagyomány a bűnök legfőbb okát az ember szabad akaratában látja, s ahogy a Héber Biblia fogalmaz: „A bűn ott hever az ajtód előtt, mint leselkedő állat, amely hatalmába akar keríteni, s amelyen uralkodnod kell” (Genezis 4,7). Miután az ember maga dönt cselekedeteiről, a közjó érdekében elkerülhetetlen korlátozni az emberi természetből fakadóan a gonosz szándékoknak és törekvéseknek kitett hatalmat.

Miközben tehát a Héber Bibliában olvasható királytörvény, avagy a Héber Bibliától korántsem független protestáns antropológiai realizmus a maga bölcs „túlbiztosításával” éppen a bűnös célokra fókuszáló emberi természetet kívánta keretek közé szorítani, a magyar rendszerváltás alkotmányozási és törvénykezési folyamata naiv módon nem számolt az emberi természettel: a hatalom ésszerű korlátozása helyett viszonylag könnyűvé vált a minősített többség megszerzése, s vele az alkotmányozás minden konszenzust nélkülöző folyamata.

Amit a biblikus királytörvény előírt az uralkodó számára, hogy a hatalmon lévő ne változtatgassa és módosítsa a saját kedvére, képére és hasonlatosságára az „alaptörvényt”, s hogy ne térjen el tőle se jobbra, se balra, azt a több évtizedes diktatúra bilincset levető szabadságvágy, mérhetetlen jóhiszeműséggel és naivitással párosulva, meg sem hallotta. Kiszabadulván a korlátlan hatalom világából és tele illúziókkal az új világ iránt, az új politikai elit nem gondolta át, hogy a hatalmat korlátozni kell.

Súlyos hiba volt.

A rendszerváltást követő magyar politikai gondolkodás tehát nem vagy alig-alig tanult a biblikus és az annak tanulságaira építő politikai-politikafilozófiai hagyományból, miként nem, vagy alig-alig tanult a magyarországi zsidóság a kelet-európai politikai praxis hagyományából. A rendszerváltást követő „zsidó reneszánsz” – egyfelől – sok-sok méltán felemlítható eredménnyel dicsekedhet, ám másfelől az 1944-45-ben megszakadt hagyomány láncolatát az 1990-es évek dinamizmusa sem volt képes újra folytonossá tenni. A hazai zsidóság – a többi egyházhoz és felekezethez hasonlóan – szociális és szociálpszichológiai okokból fakadóan nem képes önmagát fenntartani, hitéletét, kulturális, tudományos, oktatási stb. igényeit saját maga fedezni. Az autonómia tehát csak látszat, az állam és az egyház szétválasztása csak az Alaptörvényben és a vallási és lelkiismereti szabadságot deklaráló törvényben lefektetett imagináció, semmi több.

Az autonómia csak látszat, az állam és az egyház szétválasztása csak az Alaptörvényben és a vallási és lelkiismereti szabadságot deklaráló törvényben lefektetett imagináció, semmi több.

Az autonómia csak látszat, az állam és az egyház szétválasztása csak az Alaptörvényben és a vallási és lelkiismereti szabadságot deklaráló törvényben lefektetett imagináció, semmi több.

De ugyanez a szigorú politikai függőség határozza meg az adott egyház vagy felekezet életét, a legkülönbözőbb pályázatok elbírálását, a tudományos és kulturális értékek (lásd pl. könyv- és folyóirat kiadás stb.) fenntartását és további megőrzését, vagy azt, hogy a hatalom éppen mely, számára kedves felekezetnek biztosít muniációt, jogot és lehetőséget arra, hogy akár a nemzet egésze számára is kiemelten fontos történelmi és kulturális emlékezet letéteményese legyen, az ars memoriae elkerülhetetlen és így is már jelentősen megkésett szükségességét az emlékezetpolitika drasztikus, a tudományos és kulturális szempontokra fittyet hányó terepére taszítva át, s újabb politikai feszültségeket generálva a tágabban vett közösségekben belül.

És mindezt még az évente megrendezett Zsidó Fesztivál gazdag populáris kínálata sem képes feledtetni vagy neutralizálni.

Goldmann Tamás

ZSIDÓNAK LENNI SZEXI IS LEHET

A pámmal körözünk a Néphadsereg útján Salgótarjánban, valamikor ősszel az 1980-as évek elején. 200 méter előre, aztán 100 méter hátra. Fáradt is vagyok, és nem tudom apám miért olyan ideges. Egyik cigarettát szívja a másik után. Újabb száz méter előre, és ott vagyunk ahonnan indultunk. Na, ezt csináljuk már tíz perce, hogy aztán belépünk egy kerthelységbe, és onnan a dohos imaszobába. Idős bácsik mosolyognak rám, ez némi jó érzéssel tölt el. Kezembe nyomnak egy imakönyvet, ismeretlen betűkkel az egyik felén. Az imakönyv másik feléről legalább meg tudom állapítani, hogy németül van, igaz azt sem értem. Kezdődik a szertartás, elnyújtott dallamokkal és unalmasan. A falakon lévő képeket nézegetem. Az egyik tablón elégetett mártírjaink hamvából egy kevés. Szorongok, hogy sosem lesz vége és, hogy én nem akarok mártír lenni, hogy a hamvaimat unatkozó kisfiúk nézegessék.

Végre tél, és végre Hanuka, szintén a nyolcvanas évek elején. Az éneklő rabbit hallgatjuk anyámékkal (csak évtizedekkel később tudom meg, hogy Carlebach). A gyertyagyújtás előtt gondosan elhúzzuk a függönyöket, ne hogy meglássák azt a titkos dolgot, amit csinálunk – gyertyagyújtás, ajándék nekem. Segítek a titkolózásban, hiszen nem akarok hamu lenni gyerekek ijesztgetésére.

1988. Budapest, Bethlen tér. Gadó János tart előadást. Nagybátyámmal vagyok itt, aki szigorúan csak disznóhúst eszik – antikóser – de a zsidóságról vele tudok igazán jókat beszélgetni. „Nem azért jó zsidónak lenni, mert volt Holokauszt” – mondja Gadó. Szíven üt. Hát van más dimenzió? A zsidóság lényege számomra az emlékezés Zsuzsikára, anyám meggyilkolt testvérére és a többi mártírunkra, no meg a szorongás amiatt, hogy ne tudják meg, hogy zsidó va-

gyok. Erre azt mondja ez a pasi, hogy zsidónak lenni jó. Jancsi – a nagybátyám – sem mond semmi okosat, hallgat. Gyakran jár zsidó kulturális eseményekre, de abból az érzésből nem enged, hogy a zsidóság alapvetően sorsvállalás, a zsidó sors – értem én: a szorongás – vállalása.

Jászberény 1988. főiskolai kollégium. Béla, én zsidó vagyok – mondom a szobatársamnak kellő ünnepélyes komolysággal. Röhög. Szerinted ezt ki nem tudja? Hülye vagy, nem mondtam senkinek. Barátom – utálok, ha így hív – ez látni rajtad, és mindenki tudja. Ez szíven szúr. Hát ki figyel ilyenre oda a szocializmusban? Minden ember egyenlő, csak a teljesítmény számít. Egyáltalán, mi az, hogy mindenki tudja? Erről beszélnek, ha nem vagyok ott?

Öröklétig tartó szerelem Cilivel, ugyanakkor, ugyanott. Egy együtt töltött éjszaka után, amikor már biztosak vagyunk, hogy meg kell ismernünk egymás életét, megkérdezi: Mit szólnak majd a szüleid, hogy nem vagyok zsidó? Cili egy eljegyzést készül felbontani a mi szerelmünk okán. Apám szerint – mondja Cili, aki sváb – velem akarsz bosszút állni a németeken. Hogy mi van? Hol éltem én eddig?

Aztán persze elkezdtem hangosan beszélni a világnak – ez akkor a főiskolai társaimat, barátaimat jelentette – amit eddig csak gondolni mertem. Nekem így kezdődött a rendszerváltás, a zsidóságom kibeszélésével. Megtapasztaltam, hogy ez a zsidó téma nagyon szexi is tud lenni. A legjobb csajok is beszélgettek velem, ha szóba került a téma valamely fórumon, gondolkodok itt szemináriumra vagy kocsma.

Aztán megjelentek a politikai pártok. Egy zsidónak mindenről tudni kell – ezt akkor már én is vágom, mint gyakorló galutzsidó. Először egy salgótarjáni MDF fórumra megyek el. Csurka beszél sokat és érdekesen, a kádári rendszert kritizálja. Elkezdem érteni apám körözését az imaház körül, meg a gondosan behúzott füg-

gönyöket. Beszéde okos és lelkesítő, csak túlzottan hangsúlyosnak érzem a keresztény jelzőt.

Jászberényben SZDSZ gyűlésen voltam először. Kis Zoltán, a későbbi államtitkár, arról beszél, hogy itt utoljára fontos dolgokat a városért a zsidók tettek 1945 előtt. Egyszerre vagyok riadt – ez számon tartja, hogy ki zsidó – és büszke.

Nekem legjobban a sima farmerdzsekin feltűzőtt tenyérnyi narancssárga, kék betűkkel írott Fidesz feliratú kitűző tetszett, amit unokatestvéremtől kaptam. Így azt hiszem, akkoriban Fideszes voltam.

Aztán ért egy baleset. Az anyáméktól szakdolgozat bekötésére kapott pénz ott maradt egy kocsmában. Családunk hosszú történetében nem emlékszem hasonló balesetre, így a történetek bevallása nem tartozott a lehetséges fordulatok közé. Tehát munkát kellett keresnem, hogy be tudjam köttetni a majd elkészülő szakdolimát. Barátom, aki szintén ilyen narancssárga kitűzőt hord, és oroszlánrészt vállalt a szakdolgozati pénz elherdálásában, felajánlotta, hogy segít. Ahol a szükség, ott a segítség, az MDF képviselőjelölt tanárunk plakátragasztókat keres a kampányához, pénzért. Hát így ragasztottam MDF plakátokat Fidesz kitűzővel az első szabad (négy igenes) népszavazás előtt.

A rendszerváltás a főiskolára is betüremkedett. Nem volt olyan nap, hogy valamelyik tanárunk ne mesélte volna el élményeit az elmúló kádári időkről, és arról, ami jön. Mert jön a szabadság.

Közben, ahogy durvult az 1990-es képviselőválasztási kampány, és a figyelmem fokozódott, megtudtam, hogy az SZDSZ zsidó párt. Megismertem – a médiából – a köménymagot: Pető, Rajk, Magyar Bálint, TGM. Okosak voltak és lenyűgözött az a kommunikációjuk, ami másokat irritált. Persze, mert ti zsidók szeretitek ezt a nyakatekert jogászkodást, mondta MDF szavazó barátom, aztán jó tíz év múlva bíró lett...

Ez a labda antiszemita – kiabálja a Ramat David-i kibuc medencéjében Matyi barátom. Először vagyok olyan környezetben, ahol többségben vagyok. Ez is egy szabad érzés. Mintha nem kellene titkolózni. És hát először vagyok nyugaton, ami hát, izé, kelet. De ilyen lenyűgöző áruválasztékot még sosem képzeltem el. Mindenféle emberek rohangálnak, lazák. Fuck you Jews, hallom fekete fiúktól a Holt tengernél. Ilyen hangosan ezt még sosem hallottam, de nem fagy le senki – én is csak kicsit.

„Ez nem úttörőmozgalom” – üvölti kidagadt nyaki erekkel egy cserkészvezető az ágyam mellett, amikor megtalálja azt az üveg bort, amit a szombat esti havdalára hoztam életem első cserkész táborába, Csillebércre 1990-ben. A megrökönyödéstől lefagyok, de Henrik barátom, a Kadima cserkészcsapat egyik oszlopa elem áll, és visszaüvölt a modortalan cserkészvezetőnek.

Büntetés nincs. Jókat röhögünk, mikor bemondják, hogy a reggeli imán, az első emeleten a katolikusok gyülekeznek, a másodikon a reformátusok, az egyebek – értsd zsidók és ateisták – a harmadikon. Nekem egy vizsga miatt egy nappal korábban kell hazamennem, pedig az utolsó napon van a cserkészavatás. Így egy nappal korábban leszek cserkész a többiekénél, és igazoltan az első felavatott zsidó cserkész a mozgalom betiltása óta. Az előzmények ellenére az ünnepség nagyon megható és bensőséges. Sok ajándékot kapok, és őszinte, baráti kézfogásokat.

2014, nyárutó. A tévében látom, hogy az érpataki polgármester kivégezte Netanjahut és Simon Pereszt – szerencsére csak képletesen. Talán itt van vége...

Fotó: Hatházi-Müller Andrea

Heisler András

ERŐSÖDŐ INTÉZMÉNYEK, STAGNÁLÓ KÖZÖSSÉGEK

Rendszerváltáskor az igazi szabadság érzését sokunk számára a Mazsike megalakulása jelentette. Ott volt e sorok írója, mint ahogy sok száz lelkes zsidó értelmiségi, meg persze nem zsidó barátaink, s akkor mindenki úgy érezte, szabadok és önállóak vagyunk.

Fotó: Káldori
Dániel

A rendszerváltáskori Mazsihisz vezetése azonban veszélyes konkurenciát látott az új szerveződésben, és a szekuláris alapon szerveződő kulturális egyesület támogatása helyett annak gyengítésére törekedett – nem kevés sikerrel. A demokratikusan újrászerveződött Mazsihisz egyik legnagyobb történelmi hi-

bája, hogy nem nyitotta tágra kapuit a teljes magyarországi zsidóság felé, kizárólag a hitközségekbe tömörült, a magyar zsidóságnak töredékét jelentő zsinagógai közösségekre figyelt. A zsidó intézményrendszer rendszerváltást követő jelentős megerősödését ezért nem követte a közösségi élet hasonló ütemű fejlődése. Ennek a fura kettősségnek van tanulsága a XXI. század hajnalán is: bármilyen őrült ütemben történő infrastrukturális fejlesztés sem jár automatikusan a közösség fejlődésével – s ezen érdemes lenne többeknek elgondolkoznia.

A rendszerváltás előtti időkben a vallási élet óvatos gyakorlása jellemezte a magyar neológiát, mély elköteleződés a zárt és kicsiny ortodoxiát. A hitközségeket közben teljes egészében átszötte a politikai ellenőrzés, az Állami Egyházügyi Hivatal zsidó berkekben is tanúsított otthonossága. A cionisták elleni retorziók, barátaink meghurcolása a többséget elriasztotta a rendszerrel való nyílt szembefordulástól. Maga a neológia kevés felületet kínált a dacos zsidó önazonosságnak, intézményi értelemben pedig nem tudott erős és ellenálló identitást kínálni tagjainak. Mégis el kell ismerni, hogy a vészorkorok felfoghatatlan vesztesége és máig roncsoló hatása ellenére, a vallásos életet élők nagyszámú elvándorlásától is sújtva, ez a neológia tartotta meg a magyarországi zsidóságot egy alapvetően vallásellenes korszakban. A pártállami időkben, lehetetlen politikai körülmények közepette, éppen a sokat szidott neológia hol megalkuvó, hol kitartó munkájának

köszönhetően, a rendszerváltás után volt minek újjáélednie. Ezt a folytonosságot senkinek sem szabadna tagadni, vagy megkérdőjelezni.

A '80-as évekre nőtt fel a mai középnemzedék, akik egy része ma is látogatja a zsidó eseményeket. Sokan közülük a Rabbiképző kisdusain és más alternatív terekben találtak egymásra, de a rendszerváltás után jellemzően nem ők vették át intézményeink irányítását. A zsidóságnak jutó jelentős forrásokat – sokszor jogosan – intézményi infrastruktúrák fejlesztésére fordították. Megszépültek a zsinagógák, megújultak az intézmények, új iskolák, óvodák létesültek, de közben a zsidó közösség szervezésére alig jutott erő. Külső, a zsidó közösségtől független finanszírozással jött létre a Bálint Ház, a Lauder iskola, a Szarvasi Tábor, vagy a Zsidó Alapítványi Iskola. A közösségi infrastruktúra alapjai. Pedig a közösség életerejét pontosan az jelzi, hogy képes és hajlandó-e létrehozni, majd eltartani saját intézményeit.

A rendszerváltást követő évek lendülete korábban ismeretlen kreatív erőket szabadított fel. Harminc év távlatából azonban már látható e lendület megtorpanása. Minden siker, minden büszkeségre okot adó eredmény ellenére nem sikerült a százezresnek mondott zsidóságot megszólítani, és az asszimilációs trendeket megfordítani. Talán ez az elmúlt évtizedek legnagyobb hiátusa.

A Mazsihisz kénytelen szembenézni a múlt stratégiai hibáival és eltökélt abban, hogy az elpazarolt évtizedek után valódi fordulat történjen. Levonva a tanulságokat, lerázza magáról pártpolitikai béklyóit, nem helyezkedik, és nem foglal állást pártpolitikai kérdésekben, s ma már nincsenek erős pártkötődései. Már nem kizárólag csak a szűk vallásgyakorlók közösséget képviseli, következetesen kiáll – több-kevesebb sikerrel – értekei és érdekei mentén. Amikor a helyi vagy kormányzati hatalommal kooperál, a közösség igényeit jeleníti meg, amikor konfliktust vállal, a közösségért teszi. A helyes arányok megkeresése nehéz, de fontos feladat, különösen, ha a Mazsihisz valóban meg kívánja tartani önállóságát. Ha a rendszerváltásnak 30 év után van politikai értelemben vett hozadéka, akkor a Mazsihisz feltétlen politikai igazodási kényszerének levetkőzése mindenképpen az.

Szemléleti változás bizonyosan történt az elmúlt években, a változó világra nyitott zsidóság szlogenje lassan életre kel. A civil kezdeményezések elszigetelése helyett a Mazsihisz bevonásukra törekszik. Színes mozaikká vált a zsidó közelet, de tudni kell, mi az a kötőanyag, ami a mozaik részleteit képes összetartani. Nyitásra van szükség, mert a nyitás az erők egyesítésének feltétele. A zsinagógai életet össze kell kapcsolni a civil élettel, a jól működő független intézményekkel erősíteni kell a kapcsolatot, erősíteni egymást, amennyire csak lehet. Nem kell félni a világi és vallási zsidó „identitáskínálat” színesedésétől: így többen képesek megtalálni helyüket abban a „zsidó térben”, ahol otthon érezhetik magukat.

A magyar zsidóság „külpolitikája”, mindig Izrael-köz-

pontú volt. Ennek része, mikor a vasfüggöny mögött engedelmes elvtelenséggel tagadtuk meg az országot. A rendszerváltással aztán megadatott, hogy végre kimutassuk, milyen kitüntetett helyet foglal el szívünkben Izrael. Így van ez ma is. Csak az a bizonyosságunk ingott meg, hogy Izrael is hasonlóan érdekli a diaszpóra, ezen belül a világpolitikai szempontból kevésbé fajsúlyos magyar zsidóság sorsa. Ma, Izrael erős nemzetállamok és vezetőik szövetségét keresi, akiktől a történelmileg mélyen beágyazott diaszpóra inkább távolságot tart. Persze, közben tudnunk kell a helyünket is: a prosperáló Izrael a zsidóság jövője szempontjából nyilvánvalóan fontosabb helyet foglal el, mint a fogyatkozó magyar zsidóság. Mégis fontos, hogy ne hagyjuk meglazulni ezt a kapcsolatot, óvjuk a zsidó nép egységét.

Nemzetközi kapcsolatainkban, a legnagyobb nemzetközi zsidó szervezetek munkájában az elmúlt években jelentősen fejlődött a Mazsihisz. A szegény rokon prozicióját felváltotta az együttműködő, helyenként proaktív, a legnagyobb kelet-közép európai közösséget képviselő zsidó szervezet képe.

Változó világunkban, számos kihívásra kell választ adni a zsidó közösségnek, ezért érdekérvényesítő képességének egyre nagyobb a jelentősége. A büszke, független zsidó közösség álma nem viseli el az elvtelen lojalitást, a kollaborációt. A korábbi Mazsihisz és jogelődje hibáiból mindenkinek – nem csak a Mazsihisznek – tanulni kellene, s nem szabadna rossz modell szerinti stratégiát választani egy zsidó szervezetnek sem. Politikai kapcsolatok kiépítése és felhasználása révén, a féktelen lojalitás jutalmául csak intézményeket lehet szerezni, közösséget nem. A közösségi reputáció elvesztése még a jó helyen lévő, átgondolt funkciójú épületeket is kiüresíti. Mert bizalom nélkül, a közösségek igénye helyett a hatalom igényeit mérlegelve nincs esély erős magyar zsidóság építésére – hosszabb távon sem.

Talán most jött el az igazán komoly változás ideje. A feladat adott. A nemzetközileg is előnytelen – az antiszemitizmusnak újra kedvező – körülmények között nem bezárkózni, nem gettósodni kell. Nekünk, Közép-Európa legnagyobb lélekszámú zsidó közösségének meg kell mutatni értékeinket. Hagyományainkat megőrizve, de mindenki számára nyitottan. Intézményeink működésének minőségi fejlesztésével és a közösség számára hiteles munkával. A többségi társadalomba integrálódva és a társadalmi mozgásokra erősen figyelve. Az évente megrendezett Zsidó Kulturális Fesztiválokon megtelnek ugyan zsinagógáink, de nekünk nem szabad csak erre a tapsviharra hivatkoznunk. Valójában a hétköznapiak a fontosak.

Mégis, pénteken vagy szombaton, amikor lekísérem 94 éves édesanyámat a zsinagógába, imáink között fő helyen szerepel: *Segíts meg bennünket Uram, hogy sok év múlva, amikor mi már rég visszaadtuk lelkünket Néked, legyenek zsidók, akik majd imádkoznak...*

Ez lenne a mi munkánk, és nem kevés.

A féktelen lojalitás jutalmául csak intézményeket lehet szerezni, közösséget nem

Hernádi Miklós

HARMINC-
EGY NÉHÁNY ÉV

Fotó: Tóth Csilla

Ejnye, de sok is ez a harmincegy néhány év!

Mindhárom Hernádi-fiú enyhe tartózkodásban élt a zsidóságtól egészen a nyolcvanas évek végéig (tanúsítja ezt házasságuk is), mígnem e sorok írója egyszer csak a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület soraiban találta magát. Útja nem volt kivételes, de azért mindennaposnak sem volt mondható. Valahol középütt vezetett, ott, ahol az akkori idők rendes-rendkívüli átlaga előírta.

Furcsa volt a nyolcvanas évek végén egyszer csak egy százezres ismeretlen tömeghez csatlakozni, s abban lelteni meg újfajta identitásod kulcsmotívumát. Nem is sikerült ez sok száz frissen avatott zsidónak: ők lassan levál-

tak a mozgalomról, s visszatértek azelőtti valójukhoz. Hanem mi, akik kitarítottunk a MAZSIKE-adta arcélünk mellett, vagy pontosabban: mi, akik munkálkodni kezdtünk egy „lassú habzású” zsidóság kialakításán, egyszerűen szembekerültünk a többi zsidó szerveződés ideológiájával. A gögös-büszke „hitközség” (noha túladdott számtalan elnéptelenedett-elromosodott objektumán) fennen hirdette felsőbbbségét. Azután ott következtek a többiek: a Dohány utcában működő „lubávicsek”, később az onnan néhány háznyira tanyát ütő „emihecek” többé-kevésbé nyíltan hirdették elsőbbségüket – miben is? – a hit mélységében, az őshöz való viszony valódiságában, miegyébben.

Írásos nyilvános kommunikációnkban (a *Szombat* első füzetében) megpróbáltunk hangot adni egy formálódó kívánságnak: annak, hogy zsidó gyökereinket is vegye figyelembe mindenki, akár zsidó, akár nem az, aki bánik velünk. Ezt azonban ellentétesen próbáltuk előadni, úgy, hogy nem emlegettük tulajdon zsidóságunkat, azt akarván, hogy az olvasók jöjjenek rá: így, magyarul is lehet beszélni a zsidóságról. Ez a különös rejtegetve-feltárás nem tudom, mennyire volt eredményes, mindegyre többünknek kedves módszerévé lett.

Így aztán magyar és külföldi barátaink buzdítása közepette fokozatosan megtaláltuk a helyünket a magyar közéletben. Jeles kezdeti buzdítónk volt Braham professzor (én voltam a szerkesztője magyarra fordított nagy, két kötetes művének a Gondolat Kiadónál), egyesületünk Elnökségében is bőven akadtak tekintélyt szerzett, idősebb zsidók (Gadó Györgyöt említhetem), akik rajta tartották a szemüket kezdeti, tévelygő lépéseinken. A Csúka-féle szakítópróba 1992-ben azonban nagy kárt tett Egyesületünkön is: zuhanni kezdett valóban tevékeny tagjaink száma.

Talán ez volt minden egyesületi életforma rendes útja, talán nem; mindegyre én – akkor már a *Szombat* helyett a *Kommentár*-t szerkesztettem Pelle Jánossal – félig-meddig kívülről kezdtem nézni a MAZSIKE folytonos igazságkeresését vallás és ateizmus között. Én sok okból

az utóbbi felé hajlottam, de hát mi értelme van a zsidóságnak vallási megalapozás nélkül? Másrésről, mára 10 zsidó közül talán ha egy-kettő tudja fejből a héber vallási fordulatokat, ismeri-gyakorolja a vallási rítusokat. Húzzunk elválasztó vonalat a kisebbség meg a többség közé? És ha a társadalom – ahogy a múltban – mind a tízet egy kalap alá veszi, egyként bánik mind a tízükkel? Egyáltalán: ha mi magunk önként elkülönítjük magunkat a magyaroktól, akkor kétségkívül aládolgozunk az antiszemitáknak, hiszen kikanyarítjuk nekik épp azokat, akiket üldözhetnek...

Közben elvesztettem az állásomat, ide-oda hányódtam különféle megbízások szerződés között, míg nem az Akadémia kommunikációs osztályán leltem nyugvópontot. Alábbhagytak bennem a MAZSIKE hullámai (volt belőlük bőven), és magánéletemben ismét a szociológiára, tudományos kérdésekre kezdtem koncentrálni. Tíz évnél is tovább tarthatott ez a relatíve zsidótlan, meg lehetőségen termékeny életszakaszom.

De azután visszatért a zsidóság az életembe, csöstell. Az új évezred első évtizedében hirtelen rájöttem, hogy a zsidóság témájában írt munkáim több csinos kötetet állíthatók össze. Elsőül egy XIX-XX. századi magyar-zsidó irodalom- és képzőművészet-történetet publikáltam (*Zsidó írók és művészek a magyar progresszióban 1860-1945*. Noran, Bp. 2010). Itt jószerivel elsőként elemeztem egyazon csoportba vonva zsidó származású írókat-költőket, s külön tanulmányban zsidó származású képzőművészeket a csatlakozó ideológiai, életvezetési stb. problémákkal együtt. A zsidó származású irodalom (és képzőművészet) jelentősége óriási volt a mondott időszakban – az ellene indított támadások is jelentősek voltak, különösen az 1918 utáni időszakban.

Három évre rá jelent meg *Együtt vagy külön? Magyar-zsidó együttélés a szociológus szemével* című tanulmánykötet az Akadémiai Kiadónál, 1987 és 2011 között megírt dolgozataim gyűjteménye. Itt a zsidó önazonosság problémáin túl szerepet kapott a magyar és nemzetközi antiszemita kommunikáció és a holokauszt, meg a magyar-zsidó irodalom és képzőművészet választottjai. Az Utószóban *Az én Radnóti-siratóm* címmel emlékeztet

közöltem Radnóti Miklósról, keresztapámról, meg portrét keresztanyámról, Fífiről, aki akkor még erejének teljében élt. (Első ízben írtam meg őket, kettejüket ebben a személyes fényben.)

És 2014 hozta el utolsó idevágó munkámat, *A zsidó vicc világképe*-t, amely egykori munkahelyem, a Gondolat Kiadó utód-szervezeténél jelent meg. Ez viccantológia, fejezetekre osztva, elő- és utószóval ellátva. A köznapiság zavarba ejtő kétértelműségét a zsidó vicckultúra úgy védi ki, s teszi a maga világbőlcselét merőben egyértelművé – írom a könyv előszavában – hogy kiküszöböli a bizakodást, a reményt – hogy azt végtelenül nyúló rezignáltsággal, áttörtetlen pesszimizmussal helyettesítse. A zsidó vicckultúrában egyetlen közmondásnak van kitüntetett helye: „Sohasem javulhatnak a dolgok.” („Nie kommt ‘was besseres nach.”) A mintegy 100 évre visszatekintő gyűjtés vagy 10 írásos forrásból merít, de a jelenkor egyelőre még megörökíthetetlen vicckultúráját is felhasználja.

De mit is borongok, amikor adós vagyok még az utolsó öt-hat év történéseivel? Jócskán túl a hetvenen, mit is mondhatnék a magyarországi zsidóságról? Nem járnak jó idők reá (persze, mikor jártak?), de talán közelebb került a „rendes” állampolgársághoz, mint a Monarchia óta valaha. (Majdnem kibillentette az állampolgárságból a kilencvenes évek elején egy értelmetlen zsidó kezdeményezés.) Ha érzékenyen élnek is még emlékezetében a Soros-plakátok, azért minden magyar zsidó tudhatja, hogy komolytalan a fenyegetés, csupán ügyetlen játék ez a képekkel-szavakkal. Nagyobb veszély Orbán mostani gyűrközése – a mindent-felfaló-gömböc módján – a választási politikai hátrány leküzdésére.

Ebben lesz csak szükség az európai intézmények határozatos és rögtöni segítségére, ami ritka jószág. A magyar zsidóság fokozatosan Európa legobszúrabb politikai rendszerében kényszerül élni. Ez nem jó sem neki, sem környezetének. A nagy kérdés most is ez: hogyan tovább, magyar zsidók? Hogyan lehetséges a maradék magyar zsidóság és az idegenektől gondosan távartott maradék magyarság fúziója? Színfolt legyünk-e, vagy olvadjunk fel mindenestül?

A magyar zsidóság fokozatosan Európa legobszúrabb politikai rendszerében kényszerül élni

Szombat az interneten

Már nem „mocskos zsidó”, hanem „piszkos cionista” – beszélgetés Alain Finkielkrauttal | Amerikai antiszemitaizmussal kell szembenéznünk | New York: tömeges tiltakozás az antiszemita erőszakcselekmények ellen |

Iráni zsidó vezetők gyászolják Kassam Szulejmánt | Gyárfás Endre: zsidó cserkészek | Nyírmihálydiből indultak – a montreali Steinberg dinasztia története | Átadás előtt a felújított történelmi zsinagóga Alexandriában |

A franciaországi anticionizmus-vita újabb fejezete | Tajvanon is van zsidó közösség

Cikkeink a www.szombat.org honlapon. Olvassa a *Szombatot* az interneten is!

Horányi Gábor

30 ÉVES A RENDSZERVÁLTÁS ÉS A LAUDER ISKOLA

A rendszerváltás óta kialakult zsidó intézményrendszer egyik meghatározó intézménye a Lauder Javne Iskola. Egyidős a rendszerváltással, a budapesti zsidóság új korszakával, s létével demonstrálja, hogy egy szabadabb vagy talán szabadabbá vált világban hogyan működhet egy nyitott, liberális oktatási intézmény, mely egyáltalán nem meglepő módon éppen egy zsidó iskola.

A budapesti szekuláris zsidóság egyik jellegzetes története az én generációm, a másodgenerációs holocaust túlélők esetében onnan indult, hogy azt sem tudtuk, hogy zsidók vagyunk. Az, hogy zsidók vagyunk, valamilyen rendkívüli szituációban derült ki. Egy az iskolából diákként hazahozott zsidó vicc, vagy valamilyen zsidókra vonatkozó sztereotíp történet otthoni felidézése során világosítottak fel bennünket szüleink, hogy a vicc, a történet zsidó kárvallottjaihoz hasonlóan mi is zsidók vagyunk. Mit jelent úgy zsidónak lenni, hogy korábban nem is tudtál róla? Mit jelent úgy zsidónak lenni, hogy mindez nem a valláshoz, a hagyományhoz való kötődést jelenti – hiszen azt nem hozhattuk otthonról –, hanem valami egészen mást, amiről tudtad, hogy benned van, hogy fontos neked, ami miatt később, barátaid jelentős részéről kiderült, hogy ők is, de arról sejtetted sem volt, hogy ez a fel nem ismert zsidóságod része. Mi is ez pontosan? Mindenkiene egy kicsit más. De a lényegét tekintve, mégis valami közös, valami sajátos energia, mely az alapítástól fogva átjárja a Lauder Iskola falait.

A rendszerváltás egyik fontos üzenete a zsidóság szempontjából egyértelműen pozitív. Eszerint vállalhatod zsidó identitásodat, lehet zsidónak lenni, jelentsen ez számodra bármit is. Ha zsidó vagy, a Te választásod. Döntsd el, számodra mit jelent zsidóságod. A másik üzenet egy kicsit összetettebb. Ha a múlt zsidónak bélyeg-

zett, nem tudsz nem zsidó lenni. Eldöntheted, hogyan vagy zsidó, de letenni zsidóságot lehetetlen. A rendszerváltással a szocialista korszak búvópatakként rejtőző antiszemitizmusa a felszínre tört, s egyre gyakrabban, s egyre fenyegetőbben találtuk szembe magunkat olyan kérdésekkel, melyekre nem lehetett nem zsidó választ adni. A szülők titkolózása a Soá traumájából fakadt. Mi nem is vagyunk zsidók, hiszen nem vagyunk vallásosak

– mondták. Mindez logikus válasz volt a borzalmakra. Részben azt jelentette, hogy valahogy el kell távolodni az áldozati szereptől, részben meg azt, hogy minden faji alapú megkülönböztetés visszataszító, mert a fasiszta gondolatoknak ágyaz meg. S a zsidó vallásjog vérségi alapon adja meg, ki a zsidó. Ebből a nézőpontból talán nem meglepő, hogy a budapesti zsidók számára saját zsidóságuk definíciója sem éppen egyszerű. Ha a zsidóság nem a vér, mely anyáink ereiben csörgedez, nem a nemlétező hitünk, nem a hagyományokhoz való ragaszkodásunk, s nem a ritkán látogatott zsinagóga, akkor mi az? S persze a szisztematikus elpusztításra ítéltetett áldozat szerepével sem szeretnénk azonosulni. Akkor mi a zsidó bennünk? Nagyon sokan tették fel ezt a maguknak kérdést a másodgenerációs zsidó értelmiség soraiban. Mitől vagyunk zsidók? Hogyan vagyunk zsidók? Hogyan legyünk zsidók?

Erre a meglehetősen összetett kérdésre adható egyik lehetséges válasz maga a Lauder Iskola. Mit hoztunk ott-honról? Mit hoztunk a családból? Nem teszünk tejfölt a húslevesbe. A túrós tésztát cukorral esszük, s nincs benne töpörtyű. És valami fontosabb? Az, ahogy minket neveltek, ahogy a gyerekeinket neveljük. Ahogy elvetjük a megkérdőjelezhetetlen, formális tekintélyeket, mert a tudásra támaszkodva minden megkérdőjelezhető. Ahogy a kérdésekhez viszonyulunk, mert a kérdések fontosabbak, mint a válaszok. Hiszen minden éremnek két oldala van, mindent szemlélhetünk egy más nézőpontból is. És hogy a gyerekek mindennél fontosabbak, s nem csak fizikai bántalmazásuk megengedhetetlen, hanem a megálázás, megszégyenítés minden formája teljesen elfogadhatatlan.

Innen indult a Lauder Iskola. Egykor eltagadott zsidó családokból hozott, s meglehetősen hasonló zsidó tudásunkat ebben az iskolában kezdtük kibontani, s ahogy az iskola gyarapodott, úgy fejlődött tudásunk is saját zsidóságunkról. Aki szeretné, az visszatálálhat a valláshoz, a hagyományhoz, a zsinagógához, vagy dédelgetheti magában azt a büszkeséget, ami eltölt minket a zsidó kiválóságok teljesítményének ismeretében. Aki szeretné, szorosabbra fűzheti kapcsolatait Izraellel. Aki nyitott erre, felismerheti pedagógiánkban a Tóra üzenetét. A Lauder Iskolát nem egy létező zsidó közösség hozta létre, hanem a Lauder Iskola hozott létre egy ma már létező zsidó közösséget, talán a legnagyobbat Magyarországon. A zsidóságot a szülők a gyerekektől tanulják újra, velük lépnek ismét a zsinagógába, velük ismerik meg az elfelejtett szokásokat. Ez a közösség saját zsidóságát leginkább az oktatásban, a gyerekekhez való viszonyában őrizte meg. Ez a közösség együtt fejlődik az iskolával.

Mit jelent zsidónak lenni? Hogyan is kell itt Budapesten zsidóként és magyarként adni valamit egymásnak, jelet hagyni magunk után? Ez a kihívás a következő 30 évre.

Erzsébetvárosi Zsidó Történeti Tár

**1077 Budapest,
Csányi utca 5.**

NYITVA TARTÁS:
hétfő-csütörtök:
14.00–18.00,
péntek:
10.00–14.00,
vasárnap:
14.00–18.00

**LAKÁSOK,
MŰHELYEK,
TÁRGYAK.**

**KIÁLLÍTÁS
A ZSIDÓ ÉLET
MINDENNAPJAIRÓL
(1900–1944)**

Kirschner Péter

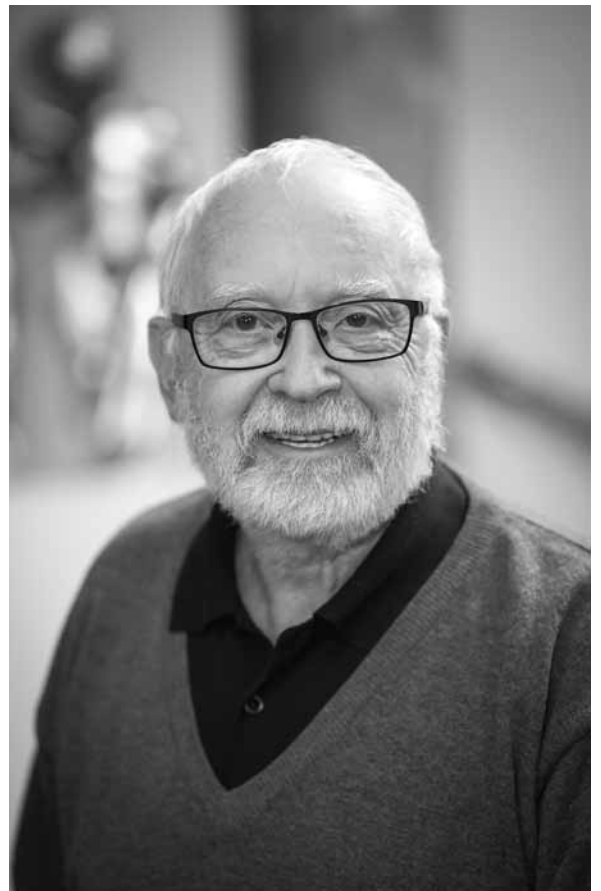
„NEMZETI TRAGÉDIA” ÉS NEMZETI FELELŐSSÉG

Rendszerváltás korabeli emlékeidből mi az, amit legfontosabbnak tartasz?

Számomra a legfontosabb élmények egyike a szervezkedés szabadsága. Ezt eleinte bátortalanság, óvatosság kísérte. Különösen azért, mert direkt politikai céllal létrejött közösségek valóban rendőri zaklatásnak, megfigyelésnek, megfélemlítésnek voltak kitéve. A nem politikai célú szerveződések is állandó gyanakvás mellett működtek. Köztudott, hogy a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület (MAZSIKE) alakulása is a BM két osztályának is adott állandó feladatot.

Az óvatosság oda vezetett, hogy minden egyesületi vagy más közösségi csíra valamiféle védelmet próbált biztosítani a maga számára. Aztán, amint nyilvánvalóvá vált, hogy nincs szükség patrónusokra, politikai védelemre, kiderült, hogy mennyi tetterekészség, lefajtott aktivitás, kreativitás, közösségek iránti vágy bujkált a magyar emberekben. A figyelem persze elsősorban a politizáló szervezetek, pártok, pártcsírák felé fordult.

Én azonban azokat a közösségeket értékeltem igazán, amelyek arcot adtak egy-egy településnek. Felfedezték saját múltjukat, keresték identitásukat. Egyik példa volt erre az elszármazottak baráti köreinek hálózata, amelyek hidat építettek Budapest és vidék között. A számszerűen is megsokasodott civil szervezetek, közösségek – jogi formájuktól függetlenül arcot adtak településüknek, utcájuknak, egykori alma máterüknek. Egyre többen keresték és fedezték fel gyökereiket. Ez nagyon fontos volt a zsidó közösség tagjai számára is. A másik alapvető élmény, amelyik szintén elsősorban a zsidósághoz vagy zsidó szervezetekhez kapcsolódik, az a nyilvánosság eszközeinek egyre szabadabb használata. És ez nem csak a

sajtópiacon lényegében a régóta várt sajtószabadságra érvényes, hanem a civil világra, amelyik megteremtette a maga sajátos, még kissé csetlő-botló saját nyilvánosságát. Akkor még a hagyományos eszközökkel, amikor a stencil jelentette a „csúcstechnológiát”. Hol vagyunk már ettől!

Milyen eredményeket ért el három évtized alatt a zsidó közösség és intézményrendszer?

Erre a kérdésre kétféle válasz adható. Egyfajta leltár, amelyben számtalan eredményt lehet felsorolni, mint egy-egy szervezet vagy közösség éves beszámolójában. Az eredmény imponáló lehet, de az összegzés ezeken a hasábokon megtakarítható. Röviden két fontos dolgot emelek ki. Az egyik, hogy a zsidó közösséghez tartozók közül az egyházak, vallásos és civil szervezetek, az intézmények sokkal több embert tudnak elérni. Ehhez szükséges volt a programok és szolgáltatások bővülése, a hazai és nemzetközi források, benne a MAZSÖK létrejötte. Másik oldalról a fogadókészség növekedése; a félelem és rejtőzködés oldódása. Így keletkezett az az ellentmondás, ami a mai napig hat, hogy az intézményrendszer nem tud lépést tartani az igényekkel. Ez nem csak mennyiségi és pénzügyi probléma, hanem egyben generációs probléma is. Amennyiben a fiatalokat meg akarjuk nyerni és megtartani a zsidóság körében – jelentsen ez bármit is – új eszközökre, új intézményekre, új szemléletre van szükség. miközben az idősebb generációshoz tartozók a hagyományos struktúrák fejlesztését igénylik.

A másik eredmény, hogy megmutathatjuk magunkat. Láthatóvá váltunk. De ez ár átvezet a következő kérdéshez.

Mennyiben változott a helyzete a magyarországi zsidóságnak a magyar társadalomban, mennyire integrálódott a világ zsidóságához, mennyiben változott a viszonya Izraelhez?

Azt hiszem, hogy a többségi társadalom számára is nagy változást jelentet a zsidó közösség láthatóvá válása. Tudomásul kellett venni, hogy nem csupán egy nemzeti tragédia még élő, szánalmat keltő tanúi vagyunk, hanem egy megújulásra képes közösség tagjai. Talán az is zavarba ejtő lehet, hogy más nem elégedünk meg a sajnálattal, hanem egyre határozottabban vetjük fel a „nemzeti tragédia” helyett a nemzeti felelősség kérdését is. Ez pedig felszínre hozhatja, hozza is a legrosszabb reflexeket. Bár éltem már, de nem érezkelhettem a háborút követő évek társadalmi hangulatát. Irodalmi példákból azonban arra következtette, hogy sok a hasonlóság a mai időkkel. Amikor azt olvassuk ki egyes megnyilvánulásokból: Mit akarnak ezek, örüljenek, hogy élnek! Mi pedig örülünk, és élni is akarunk.

Van persze másfajta reflexió is. A kíváncsiság, az érdeklődés, az igény, hogy a többségi társadalom megismerje, talán meg is értse a zsidóságot: a hagyományait, a szokásait, a viselkedését, a másságát. Jó megtapasztalni ezt a fiatalok körében. És rossz megtapasztalni, hogy a legrosszabb kirekesztő, rasszista ideológiákra is a fiatalok fogékonyabbak.

A világ zsidóságához, az Izraelhez való viszonyt min-

dig a személyes motivációk alakítják. Ebben nincs sem egységes gyakorlat, sem általánosítható tapasztalat. Ahogy a hazai pályán is versengés, vetélkedés, pozícióharc alakult ki elsősorban a zsidó vallási szervezetek között, az a nemzetközi kapcsolatokra is rányomja a bélyegét. Ez pedig, ahogy én látom, rontja a magyar zsidóság megítélését a világban. És ugyanez jellemző az Izraelhez való viszonyra is.

Milyen a viszonya a társadalomnak, a politikai szférának, különösen az immár harmadik ciklusát töltő kormánynak a zsidó közösséghez, a zsidó kultúrához és a vészkorszak emlékeztetéséhez?

Egyetlen szóval is leírható: ellentmondásos. De ami fontos, hogy ennek egymástól jelentősen eltérő szintjei vannak. Ez így talán túlságos mechanikusnak tűnik. A holokauszt 70. évfordulójának jelentős kormányzati támogatással megvalósuló programjai, közte a kissé felémásra sikeredett civil pályázat mégis elindítottak valamit a helyi emlékeztetésben, a múlt megismerésében, amiben az elrettentő nagy számok és a közismert drámai fotó és filmfelvételek mögött megjelentek az emberek: az egykori szomszédok, iskolatársak. Ebben segítettek olyan kutatások, műtfeldolgozások, kiállítások, mint amilyeneket Pápán, Sopronban, Szombathelyen, Makón és sok más helyen rendeztek. Ilyen új emlékezési forma a MAZSIKIE *Üres padok* programja. Az ország-szerte lerakott *botlató kövek* is formálják az ott élő emberek múltjáról való gondolkodását.

A kormányzati magatartás, amelyik az országos szintű megemlékezéseket, az emlékeztetpolitikát alakítja, mindezt aktuálpolitikai érdekeinek rendeli alá. Részben megosztó módon erősíti a zsidóságon belüli véleménykülönbségeket, vitákat, ellentéteket. Ezek felerősítve rombolják a társadalmi megítélést és erősítik a zsidó-ellenességet, az antiszemitizmust. Hiába minden igyekezet, nem lehet megmagyarázni, hogy a migráns-ellenes Soros-kampány nem az antiszemitizmust gerjesztette. Már az is beszédes adat, hogy az a kampány közel kétszer annyiba került az adófizetőknek, mint a zsidó egyházak egy évi állami támogatása.

A zsidó közösségek, az egyre színesebb és virulensebb zsidó közösségi és kulturális élet támogatása messze nincs összhangban az igényekkel, a szükséges feltételek biztosításával és azzal a lehetőséggel sem, amit Közép-Európa legnagyobb élő zsidó közössége megérdemelne. Miközben a kormányzat számára sem közös Magyarországnak nemzetközi megítélése, egyre több kísérlet folyik annak érdekében, hogy a holokausztért vállalt magyar felelősséget relativizálják, ha nyíltan tagadni nem is merik. Megtorpanni látszik az a pozitív folyamat, ami öt évvel ezelőtt, a 70. évforduló idején elindult. Nem kerülhetem meg azt sem, hogy ebben a széthúzó zsidóságnak is van felelőssége.

A kormányzati magatartás, részben megosztó módon erősíti a zsidóságon belüli véleménykülönbségeket

Olti Ferenc

EGYIK SZEMEM NEVET, A MÁSIK MEG SÍR!

A mikor első fiam '77-ben megszületett, az országban évente összesen 10 brisz volt. Ugyanabban az évben az egyetlen zsidó iskolában, az Anna Frankban, a négy osztályban 16 tanuló koptatta az ugyancsak kopott padokat. Scheiber Sándor Rabbiképző igazgató péntek esti kidusain, ahol egyre több egyetemista – reményeik szerint titokban – megfordult, alkalmanként legalább két III/III-as besúgó teljesített szolgálatot. Cionista propaganda és összeesküvés vádjával barátokat, ismerősöket zártak börtönbe, lehetetlenítettek el. Működtek nagyrészt lepusztult zsinagógák, szellősen üres tereken szinte kizárólag idősek lézengtek. Budapesten

lehetett kóser húshoz jutni, semmi konyhakész, gusztustalan volt a vágott baromfi, szinte ehetetlenül öreg a néha kapható marha. A MIOI, majd MIOK üzemeltette a lepusztult Szeretkórházat, készült Pészachra macesz, a ritka és szűk családi körben tartott bár micvókon ajándékba taleszt kaptunk, működött a neológ rabbiképzés, de minden öreg, sötét, szomorú és áporodott, teljességgel kilátástalan és perspektívátlan volt.

89'-ben mintha egy zsilip szakadt volna át. A Várban megalakult a MAZSIKE, utána sorra a többi civil szervezet, ma összesen 32 van ezekből bejegyezve. A Reichman és Lauder családok támogatásával új óvodák, iskolák nyíltak. Az ortodox és a neológ vallási irányzatok mellett megjelent a haszid és a reform, újjáéledt a status quo ante.

Nem elemzem az ide vezető göröngyös utat, csak egy gyors mérleg a végeredményről: az öt egész napos zsidó általános és középiskolában több mint 2000 diák tanul, az óvodák számát nehéz átlátni, hál I'nek sokan vannak. Vibráló a kulturális élet, rengeteg a zsidó téma a színházakban, könyvkiadásban, képzőművészetben, zenében, nagyrészt nem is zsidó intézmények révén.

Budapestén négy, a vidéki nagyvárosokban szintén négy új zsinagóga nyílt és működik, mindegyikben felkészült rabbikkal. Van zsidó szervezet, amely naponta 2500 meleg étel adagot oszt ki rászorulóknak. Zsidó környezetet teremtve és akár kóser étkezést is biztosító, működő idős-otthon hálózatok működnek. Megalakult a Milton Friedman egyetem, többkarú egyetemmé alakult a Rabbiképző. Kóser Piac működik, amely konyhakész és még *sel Pészach* áruval is ellátja a kóser háztartásokat. Kóser baromfi-húst termelő vágóhid, kóser zöldségtermelő rendszer működik. Napi szintű kóser étel házhoz szállítási rendszer üzemel Budapesten. Új, minden ünnepre kiterjedő modern imakönyv sorozat került kiadásra. Elkezdődött a Talmud magyar fordítása és kiadása. Kegyszer bolt nyílt, ahol jutányos áron lehet kitlit, mezuzét, gyertyatar-

tókat, taleszt stb. kapni. Megoldott a mohél probléma, ma már hetente több gyereket vesznek fel Ábrahám szövetségébe. A világ minden táján elfogadott anyakönyvi szolgáltatás (betérés, házasság, válás, születési bizonyítvány, származás-igazolás stb.) működik. A neológ rabbi-képzés mellett ortodox rabbikat képző jesiva működik, ma ez a rabbi-utánpótlás jelentős hazai forrása. A Dohány zsinagóga látogatóközpontja mellett fellendült a haszid turizmus is. Antiszemizmust monitorozó és ellene jogi eszközökkel fellépő szervezet működik. Zsidók és csúcstechnika; Einsteintől napjainkig címmel magyarul, angolul és héberül beszélő kiállítás nyílt Balatonfüreden. Zsidó szervezetek együttműködésével és ennek eredményeképpen sikeresen megvalósult a zsidósággal és Izraellel kapcsolatos pozitív ismereteket közlő tantervi és tankönyvi reform, az általános és középiskolák minden diákja ezeket tanulja.... A lista nyilván szubjektív, a sor még hosszan folytatható.

Akkor miért is sír a másik szemem?

Mert nemzetközi tapasztalatokból tudjuk, mennyire fontos az egyetemi kampuszokon belüli hangulat. A UJS, a zsidó egyetemi diákszövetség azonban csak akkor működik, ha véletlenszerűen adódik egy olyan diák, aki bevállalja a szervezést, a folyamatosság apparátus nélkül nem biztosított.

A legtöbb zsidó civil szervezet napról napra él, működési minimumfeltételeik nem adóttak, vezetési utánpótlásuk és működésük folytonossága esetleges. Pedig ezek azok a szervezetek, amelyek a közösségtől elfordultakat legkönnyebben tudnák tömegesen elérni, mielőtt a zsinagógába lépnének.

Néhány zsidó szervezetnek van sajtója, van hírgyűjtési kezdeményezés, de nincs egy olyan hírügynökségünk, amely ellátná a magyar nem-zsidó sajtót a zsidósággal és Izraellel kapcsolatos magyar nyelvű hírekkel, rendszerezen tartaná a kapcsolatot szerkesztőségekkel.

Nincs szervezett és szakszerű intézményes reakciónk a hibás, hiányos, vagy kimondottan ellenséges híradásokra, eseményekre, megnyilvánulásokra. A szerkesztőségek nyitottak a hírek befogadására, de maguk nem kutatják fel a híreket, különösen az idegen nyelvűeket.

Vannak olyan könyvkiadók, amelyek szívesen adnak ki zsidó tárgyú könyveket, de nincs megfelelő és minőségközpontú támogatási rendszerünk, ezért komoly értékek maradnak kiadatlanul, vagy a kiadottak – megfelelő tájékoztatás híján – eladatlanul.

Nincs zsidó rádióink, amelynek fő profilja a zsidó közösség eseményeinek, Izrael életének, a zsidó egyéneket érdekelhető híreknek, információknak a közzététele, a zsidó kultúra következetes bemutatása.

Van sok zsidó tárgyú könyv, kiadvány, film, kiállítás, rendezvény, turisztikai látványosság, de nincs egy központi adattár és naptár, ahol a nem szakértő érdeklődő

katalógusszerűen megtalálhatja ezek létezését és fellelhetőségét.

Jelentős a zsidó-érdeklődésű beutazó turizmus az országba, de proaktív bel- és külföldi turisztikai propagandával jelentősen növelhető lenne a volumen és a bemutatásra ajánlott helyszín.

Vannak zsidó iskoláink, de nincs egy fair, az egész közösségre kiterjedő ösztöndíj rendszerünk, amivel az anyagi nehézséggel küzdő családok tehetséges gyerekeinek csökkentenénk a terheit. Az ösztöndíj rendszernek az óvodától az egyetemig kellene terjednie.

A zsidó iskolák szakmai együttműködése nincs megszervezve, pedig például judaisztika, héber nyelv, történelem és irodalom tantárgyak tekintetében sokat tanulhatnak egymástól.

Ma már évente több mint száz diák hagyja el a zsidó iskolákat végzősként, de nincs szervezett alumni követésünk, nem élünk a lehetőséggel, hogy aktivizáljuk őket a közösség javára és érdekében.

Egyes szervezeteink folytatnak nemzetközi tevékenységet szűk körben, de a magyar zsidó közösség számarányához képest rendkívüli módon alulreprezentált a nemzetközi zsidó közéletben, proaktív külkapcsolat-szervezésre lenne szükség.

Nem veszünk részt a nemzetközi politikában, nem vagyunk jelen Brüsszelben, Washingtonban, Jeruzsálemben, nem követjük szervezeten az OSCE (Organization for Security and Cooperation in Europe), vagy éppen az IHRA munkáját.

Nincs átfogó nemzetközi pályázatfigyelő rendszerünk. Sem hazai, sem közvetlen EU-s, sem zsidó pénzalapokhoz nem, vagy csak nagyon esetlegesen férünk hozzá.

Nincs vezetői utánpótlást célzó vezetőképzésünk.

A Zsidó Közösségi Kerekasztal (ZSKK) működése során is számtalanszor kiderült, hogy fontos ügyekben az ülésen vitatkozik a zsidó oldal, a helyett, hogy a zsidó álláspont kimunkálása már saját berkeinkben, nehezen, de megtörtént volna.

Nem vagyunk proaktívak a hazai politikai színtéren, nem tartunk rendszeres és következetes kapcsolatot a kormánnyal, a politikai pártokkal, szereplőkkel, döntés-előkészítőkkal a zsidó közösségi érdekek megjelenítése céljából. Nincs „árnyékkormányunk”.

A felsorolt és sok más tennivaló nem feladata egyetlen meglévő vallási, vagy civil szervezetnek sem, de szinte mindegyiket érinti. Esetleges, hogy melyik szervezet mikor milyen témába kap bele, általában a másokkal való egyeztetés nélkül, aminek következtében vagy egyáltalán nincs eredmény, vagy rendkívül esetleges, a ráfordított erőforráshoz képest igen csekély. Lásd kárpótlási ügyek, temető ügyek, elrabolt műkincsek, neológ rabbiképzés, épület-felújítások, emlékezetpolitika stb.

Olyan ernyőszervezet létrehozására lett volna és még

Ernyőszervezet létrehozására van ma is szükség, amely megfelelő anyagi forrásokkal rendelkezve, a közösség előtt álló feladatot felvállalja és megoldja

ma is van szükség, amely megfelelő anyagi forrásokkal rendelkezve, a csatlakozó szervezetek önállóságát megőrizve a közösség előtt álló fenti és sok további feladatot felvállal, megold és üzemeltet. Becslésem szerint erre éves szinten 3 milliárd forint plusz forrásra lenne szükség. A Kormánnyal 2016-ban folytatott egyeztetéseim eredményeképpen nyitottság mutatkozott a jogi és pénzügyi feltételek biztosítására. Sajnos azonban a MAZSIHISZ elnöke a kezdeményezést „közéleti ámokfutásnak” minősítve minden befolyását latba vetve még a téma napirendre vé-

telét is megakadályozta. Nehezen felfogható, hogy miért? A feladatok azóta is megoldásért kiáltanak, az évi 3 milliárd címkezetlen forint ma is hiányzik a rendszerből. Erőforrásaink jelentős részét ma is az egymással való harc és kizsorítódsdi emészti fel. Hát ezért szomorú a másik szemem, ezért lenne jó, ha bizonyos választott vezetőink a személyes ambícióikon felülemelkedve egyetemes közösségi érdeket szolgálva tevékenykednének. Már egyszer átéltünk egy zsidó csodát a rendszerváltáskor, hátha jön a következő. Csak rajtunk múlik.

Szalai Miklós

ZSIDÓSÁG A RENDSZERVÁLTÁSBAN, – RENDSZERVÁLTÁS A ZSIDÓSÁGBAN

Harminc év telt el a rendszerváltás óta – kialakult, megszilárdult egy új társadalmi-gazdasági és politikai rendszer, s az előző rendszerhez való visszatérés elképzelhetetlen. Felnőtt egy egész nemzedék, amely már csak hírből ismeri azt a rendszert, azt a világot, amely az én nemzedékem számára még megdönthetetlennek, öröknek tűnt s életünk magától értetődő keretét alkotta. Ez lehetségessé, s szükségessé is teszi, hogy a „ma” perspektívájából értékeljük, gondoljuk át a rendszerváltás történelmi helyét, súlyát.

A rendszerváltás – ezt ma, amikor az idősebbek előtt a múlt megszépítő távolsága, a nosztalgia, az ifjabbak előtt pedig a történelmi tapasztalat hiánya – meg a mai állapotokból való kiábrándulás – fedi el a múlt valódi arcát – mindenképpen felszabadulás volt. Felszabadulás egy olyan rendszer nyomása alól, amely a szabadságjogokat

– ma elképzelhetetlen mértékben – korlátozta, amelynek gazdasági hatékonysága alacsony volt, és amely idegen hatalom érdekeinek rendelte alá az országot. A magyarság a rendszerváltással visszatért arra az útra, amelyre Szent Istvántól Széchenyiig minden nagy történelmi személyiségünk, minden gondolkodó elménk orientálni akarta: a világtörténelmi fejlődés eddigi optimumát jelentő nyugat-európai – amerikai civilizációs modellhez való felzárkózás útjára... Ezt nem szabad elfelejtenünk – az azóta eltelt időszak semmilyen negatív tapasztalata dacára sem.

A kommunista diktatúra alóli felszabadulás azonban – enyhén szólva – nem hozott a magyar népnek igazi szabadságérzést, nem teremtett harmóniát, közösségélményt, normális közérzetet társadalmunkban. Az alapvető okai ennek a következők:

A magyar gazdaság kapitalista átalakítása a – pazarló módon, a gazdasági hatékonyság és a világ gazdasági versenyképesség követelményeit ignorálva fenntartott szocialista ipar által teremtett – munkahelyek jórészt feleslegessé tette, felszámolta. Ezzel párhuzamosan – a nemzetközi pénzügyi intézmények, az adósságválság nyomása miatt – le kellett építeni a Kádár-rendszer „koraszülött” jóléti államát, a társadalom reális anyagi lehetőségeit meghaladó kiadások árán működtetett állami szociális ellátórendszereket. Az emberek egyszerre veszítették el a munkahelyüket és a korábbi paternalista állam által nyújtott szociális védőhálót. A magyar társadalomnak az a része, amely életkoránál és beidegződöttségénél fogva képtelen volt már alkalmazkodni az „új világhoz”, ezért lecsúszott korábbi középosztályi életszintjéről, elnyomorodott.

Az „elitváltás” – vagyis a volt rendszer, a pártállam kiváltságosainak felelősségre vonása, politikai- és gazdasági kiváltságaiktól való megfosztása lényegében elmaradt. (Számos oka volt ennek: a rendszerváltáskor még megvolt a Szovjetunió, és nem lehetett tudni, mi lesz belőle, mit fog tenni, a gazdaság nem nélkülözhetette a korábbi elit szakmai tudását, az új politikai elit pedig informális – sőt sokszor rokoni-baráti – szálakon át is összefonódott a réggel.) A volt kommunisták nemcsak vagyonukat tarthatták meg (és szerezhettek hozzá újat is a privatizáció során), hanem egy ideológiailag „átfestett”, de a diktatúrában szerzett vagyonát és infrastruktúráját megtartó szervezet, az MSZP formájában politikai szerephez is jutottak, sőt, többször újra kormányra kerülhettek. Az, hogy egy nyomorba süllyedő társadalomban kiváltságosok maradhattak azok, akiknek az uralma végső soron felelős volt a gazdasági-társadalmi válságért – súlyos morális tehertételt jelentett az országnak.

A Kádár-rendszer – az állami munkahelyek, az állami kézben lévő média és oktatás, a lezárt határok révén – életviteli, értékrendbeli konformizmust kényszerített az országra. Az átlagember családban élt, keményen dolgozott, és – a maga szerény lehetőségein belül – anyagi javakat próbált felhalmozni (lakás, autó, hétvégi telek...). A szo-

cializmus bukásával aztán megérkezett hozzánk nem csak a politikai és gazdasági szabadság, hanem az életstílusok, a magatartásformák szabadsága is. Az elnyomás végével, a határok kinyílásával polgárjogot nyertek a korábban deviánsnak számító, félig-meddig tiltott magatartásformák: a pazarló és esztelen fogyasztás, a drogok, a pornó, a homoszexualitás, a kábítószer, a vallási szekták... Széthullott úgy a kádárizmus világképe és értékrendje (amely, bármilyen hazug és felemás módon is, de mégiscsak valamiféle közösségi érzést és közvetített az embereknek), mint a Horthy-korszakból még bizonyos csoportokban (főleg persze vidéken) megmaradt társadalmi hagyomány. Olyan mértékű individualizálódás, értékválság bontakozott ki, amelynek viszonyai között az emberek képtelenek kiismerni magukat.

E három tényező együttes hatása szüli a rossz közérzetet, az új rendszerrel szembeni elégedetlenséget társadalmunkban. A demokrácia szélsőjobb- és szélsőbaloldali ellenségei persze megpróbálták saját céljaikra kiaknázni a rendszerváltás utáni magyar társadalom rossz közérzetét – de ez nem járt sikerrel, s valószínűleg soha nem is fog. Az emberek nem elégedettek a liberális demokráciával és a tőkés piacgazdasággal – de hinni sem tudnak annak valamilyen alternatívájában.

Hogyan érinti mindez a magyar zsidóságot? Egyszerre pozitív és negatív módon...

Pozitívan azért, mert a rendszerváltás előtt a zsidó identitás alig volt vállalható és artikulálható. Vallási formájában azért nem, mert a rendszer ateista ideológián alapult, az egyházakat a társadalomban marginalizálta. Nemzeti (cionista) formájában pedig azért nem, mert a közel-keleti konfliktusban a Szovjetunió és a szocialista tábor az arabok mellé állt Izraellel szemben. A rendszerváltás egy haladéklátásnak adott új esélyt: a rendszerváltás előtt a zsidó vallási élet gyakorlatilag kizárólag a Vészkorszak előtt felnőtt öregemberekre, a cionizmus pedig állandóan figyelt-üldözött kis baráti körökre korlátozódott az országban. A rendszerváltással szabadabbá vált a zsidó közösségi és kulturális élet és újra kiépültek a gazdasági és kulturális kapcsolatok Izraellel is.

Ámde negatívan is, mert nem csak a zsidóság kapott esélyt az újjáéledésre – hanem az antiszemitizmus is. Antirasszista ideológiájánál fogva a kommunizmus üldözte, elnyomta az antiszemitizmust (még ha egyes országokban a hivatalos ideológia meg is próbálta a saját szekérébe fogni az antiszemita érveket, érzéseket). Az ország geográfiai-gazdasági helyzeténél, a liberális Nyugatnak való kiszolgáltatottságánál fogva természetesen teljesen szabad utat a rendszerváltás után sem kaphatott az antiszemitizmus: a közéletben nyíltan nem vállalható az antiszemita álláspont. Mindazonáltal bujtatott (vagy alig bujtatott) formában politikusok, publicisták, sőt, olykor egész sajtóorgánumok és szervezetek is képviselik, megszólaltatják, erősíteni igyekeznek az antiszemita érzéseket.

A közéletben nyíltan nem vállalható az antiszemita álláspont, mindazonáltal bujtatott (vagy alig bujtatott) formában politikusok, publicisták, sőt, olykor egész sajtóorgánumok és szervezetek is képviselik

Adam Zagajewski

Belzec*

Vége a nyárnak, de még nem kezdődik az ősz.
Milyen szép ez a nap, biztosan érik a szeder az erdőben
már fekete mint a szeretők ajka a némafilmben
És akkor látod meg Belzecet
Csak salak maradt, meg szomorúság, meg a csend
s az álmos helyi lakók, akik
még mindig válassza várnak.
Egyre feketébb a szeder,
Feketék az árnyak, a földbe vájtak
Fekete a fölperzselt szerelem

* Második világháborús haláltábor Lublin közelében

Felvilágosodás

A költészet a civilizáció gyermekora,
mondták a Felvilágosodás filozófusai
valamint lengyel tanárunk, ez a magas ember, soványan,
mint egy hitét vesztett felkiáltójel

Nem tudtam akkor, mit válaszoljak,
még magam is kicsit gyerek voltam,
de úgy tűnik, akkor a versben

bölcsességet próbáltam keresni (nem rezignáltat)
és egyfajta nyugodt örületet
Találtam benne, jóval később, egy perc örömet
és a melankólia sötét boldogságát

Lengyelből fordította Gömöri György

dó mértékben voltak jelen a zsidók – noha ezt az arányt 1956 után a pártvezetőség tudatosan igyekezett alacsony szinten tartani. Végül az öröklött közösségi életformák, értékek válságát a média artikulálja – és sokak szerint ezzel mintegy „gerjeszti” is – és az újságírók, a televízió szakemberei között is felülreprezentáltak voltak a zsidó származásúak a rendszerváltás utáni években. A devianciákat, a mindenféle értelemben vett „másságot” pedig a liberális értelmiség védi – az emberi jogok nevében – a konvencionális érzületű átlagember, a többség indulatától, az a liberális értelmiség, amely Magyarországon jelentős részben szintén zsidókból tevődik össze.

Az „új” antiszemitizmussal szembeni védekezés szükségessége még erősíthetné is a magyar zsidók közösségi identitását, segíthetné a magyar zsidóságot abban, hogy kihasználja a rendszerváltás teremtette esélyeket, újjáélessze a maga közösségi életét és kulturális hagyományát.

Ám ez az újjáéledés a rendszerváltás óta – egyes sikeres és tiszteletreméltó kezdeményezések ellenére – igazából nem valósult meg. A zsidóságnak lényegében két komoly közösségi szervezete van: a neológ MAZSIHISZ, valamint a Chábád. A Mazsihiszre ugyanaz az igaz, amit a magyar neológjáról annak egyik nagy tudású és bölcs képviselője, Dr. Benochofsky Imre röviddel a Vészkorszak után megállapított: „Nálunk a neológia feszélyezetten szégyenlős híg-ortodoxianál több nem tudott lenni”. Ez nem egyes személyek, vagy a „vezetés” hibája: a konzervatív judaizmus identitás- és hitelességi válsággal küzd Amerikában is. A neológia alapvetően azoknak a zsidóknak a szervezete, akik nem veszik komolyan a zsidó vallást, hanem csak családi, közösségi hagyományként ragaszkodnak hozzá – erre a „szokástartó” mentalitásra pedig nem lehet erős, ütőképes szervezetet, közösséget építeni. Köves Slomó mozgalmá pedig – bármennyire is igyekszik – például a „statusquo” név ellopásával – „modern” benyomást kelteni, bármennyire nyitott, toleráns módon próbál párbeszédet folytatni a nem vallásos zsidókkal is – mégiscsak egy misztikus-fundamentalista szekta hitrendszerén alapszik. Ezt az ideológiát pedig – bármennyi anyagi erőt és médiát is szerez meg Köves – a magyar zsidóság nagy tömegei sohasem fogják elfogadni.

Sajnálatosnak tartom, hogy a zsidó „nemzetiségi” státusz elérésére irányuló kezdeményezés kudarcot vallott. A magyar zsidók többségének zsidó öntudata nemzeti-kulturális, nem pedig vallási azonosságtudat. Ennek az öntudatnak csak valamilyen nem-vallási jellegű szervezet adhatna hiteles, autentikus formát. S ez nem csak a zsidóságnak lenne jó – hanem a magyarságnak is. Hiszen a zsidóság kulturális öröksége, az, amit az emancipáció és a Vészkorszak között a magyar kultúrához a zsidóság hozzatett, a magyarság kulturális sokszínűségének, identitásának is szerves része.

A rendszerváltás utáni magyarországi antiszemitizmus pedig nem egyszerűen a „rég”, a két világháború közötti antiszemitizmus maradványa; új jelenségek, s a nyomukban támadt új tömegindulatok adnak új érveket és „muníciót” az antiszemitizmusnak.

Az „új” antiszemitizmusban mindhárom fentebb leírt, a társadalmi békét megzavaró, a tömegindulatokat felkorbácsoló jelenségcsoport szerepet játszik. A gazdasági értelemben vett rendszerváltás, a kapitalizálódás vesztesei vagy az üzleti- és pénzvilágra, vagy a politikai elitre hárítják a felelősséget nyomorukért – s a rendszerváltás idején és az azt követő években mindkettőben jelentős – számarányukat meghaladó – szerepet játszottak a zsidók. A volt pártállami elitben – a magyar kommunista mozgalom kádergárdájában – szintén számarányukat meghala-

Svábok
kitelepítése
Magyarországról,
1946

Schüttler Tamás

MÉLYSÉG- ÉLESSEÉG

1945. június Mauthausen-Gunskirchen kórházbarakk

Június közepén az első, a némiképp megerősödöttnek tűnő foglyok elindulhattak Magyarország felé. Klein Jocó izgatottan készült az útra. Némi meglepetést okozott az elsőként hazatérőkben, hogy az amerikai táborparancsnokság csak egy angol nyelvű szabadulást igazoló levelet állított ki minden volt mauthauseni fogoly számára, de a zilált közlekedési viszonyokra hivatkozva semmilyen szállítóeszközzel nem gondoskodott. Jocókék tudták, hogy nehéz, fárasztó és minden bizonnyal hosszadalmas út áll előttük.

– Csak érjük el a szovjeteket, onnan minden megoldódik majd, bizonyosan lesz vonat, ha más nem tehervagon, de Firtos szerint biztosan adnak teherautókat is, amivel

ki-ki eljuthat a maga városába – válaszolta társai neki szegezett kérdéseire.

Érzékeny búcsút vettek egymástól, egy amerikai folyóiratból kitépett lapra Ránki felírta terézvárosi címét, s Klein Jocó megígérte, hogy felkeresi a családot, és hírt ad az állapotáról, főleg arról, hogy életben van.

Barátja távoztával szomorúbbakká, még inkább szorongással telivé váltak a napok. Ugyanakkor Ránki érezni kezdte, hogy egyre többet tud ébren lenni, hosszabb sétákat tud tenni. Fried, az amerikai fotós, Pestről elmesélt hírei azonban időről időre előhívták szorongásait. Ha csak tehetne, nem gondolt ezekre, megpróbált begubózott magányából kilépni. Új emberekkel került közeli kapcsolatba, két jogász, meg egy építész – körtermi társai – gyakor-

ta hívták a barakk körüli kertbe, ahol sok mindenről folytak egészen jó beszélgetések. Grossman Tamás építészhallgató sokat mesélt félbeszakadt egyetemi életéről, s megismertette őket a cionizmussal, Palesztinával. Gárdonyi Péter jogász is a baráti körhöz tartozott, aki a negyvenes években a Hasomer Hacair cionista szervezetben tevékenykedett Miskolcon, még a szlovákiai nem vallásos cionistákkal is jó kapcsolatot ápolt. Ránki otthon szinte alig tudott valamit a cionizmusról, ezt valahogy mindig azonosította a zsidósággal, amelyre meglehetősen idegenséggel, talán nem túlzás, elutasítással tekintett. Jóllehet apja minden pénteken és szombaton eljárt a lakásuktól nem túl messze lévő Kazinczy utcai zsinagógába, édesanyja, a művelt tanítónő azonban ifjúkora óta teljesen vallástalanul élt. Ránki még a diplomája megszerzése előtt Blattner-ről Ránkira magyarosította a nevét. Anyja kora gyermekkorától kezdve az ateizmus felé fordította. Ezért is maradt el tizenhárom éves korában a bar micvája, ami apja számára fájó pont maradt. Filozófiai olvasmányai, marxizmussal való megismerkedése végképp közömbössé tették számára zsidó származását. Ezért sem merült fel soha az egzisztenciális érdekből való esetleges kikeresztelkedése. Apai családja Újvidék és Nagyszentmiklós környékén élve, neológ módon még megmaradt a zsidó vallás mellett. Anyai nagynénjei azonban igen korán áttértek, és neofita túlbuzgósággal próbálták elhitetni környezetükkel a keresztény középosztályhoz tartozásukat. Akadt olyan unokatestvére, aki jogi diplomával a zsebében, kétes származása ellenére belépett a Horthy-hadseregbe. Ránki csak mosolyogni tudott azon, amikor ez a főhadnagyi rangban lévő unokatestvér egy munkaszolgálat alkalmával megfordult a századánál, s legénye útján üzentte meg, hogy a főhadnagyról nagyon szépen kéri, ne ismerjék meg egymást. Legszívesebben leköpte volna a család büszkeségét, de a főhadnagytól még ki is köttethette volna ezért.

A Frieddel való találkozás óta, s az új barátaival a cionizmusról, az alijázásról való gyakori beszélgetés nyomán megfordult a fejében, hogy amennyiben innen a táborból lehetősége lenne Palesztinába menni, esetleg megpróbálkozna új életet kezdeni. De mindig arra jutott, hogy idegen lenne számára az a világ. Hallotta, hogy az angolok milyen nehezen adnak bevándorlási engedélyt, továbbá nem tudta magát egy a létéért harcolni kénytelen zsidó közösségben elképzelni. Grossman Tamás a tel-avivi Bauhaus házak tervezését érezte életcéljának, már a tanulmányait is valamelyik ottani egyetemen akarta befejezni. Ránki azonban nem látta, hogy valójában mihez kezdne egy romokkal teli országban. Leginkább jogot szeretett volna valahol egy egyetemen tanítani, ha még vannak egyetemek, de ennél is jobban vágyott arra, hogy építésben meglássa azt a kis terésvárosi utcát, ahonnan utolsó behívójával egy nyári hajnalon elindult a családjától. Több mint egy éve nem látta a házat, s a sírógörcse, szorongásai miatt kapott nyugtatóktól szinte mindig álom-

talantul aludt. Már a Voightlender is eltűnt az álmaiból, meg a Leica is. Csak nappal gondolt néha arra, hogy jó lenne néha tizenkét kockán megörökíteni a táborn.

1945. október – Önéletrajzírás

Ránki egyedül volt a lakásban. Anyja lement a Nagyatádi Szabó utcai üzletbe lányának segíteni. Ült viharvert, tintafoltos, több helyen repedezett lapú diákkori íróasztala előtt, s nem igazán tudta, mivel kezdje életrajzát. Aztán belelendült, legalábbis a születési adatait könnyen leköpögte. Még tudott majdnem tíz ujjal gépelni. Szülei bemutatásánál azonban elakadt. Tanítónő anyjáról írva fontosnak érezte az ezerkilencszázhuszas B listázás megjegyzését, ugyanígy apja esetében sem talált semmi gondot, hogy rögzítse ezerkilencszázhuszonkettőben történt kényszernyugdíjazását. Hosszan gondolkodott, hogy miként írjon szülei zsidó származásáról. Végül megmaradt az első változatnál: *szüleim zsidó családokban születtek, de anyám fiatal kora óta nem gyakorolta vallását, apám hívő zsidó volt két évvel ezelőtt bekövetkezett haláláig.* Aztán ezt az apjára vonatkozó részt áthúzta, s csak annyit írt, hogy *ezerkilencszáznegyvenhárom nyarán elhunyt.* Sokáig tépelődött, hogy miként fogalmazza meg saját történetét. Frappánsnak érezte, ha leírja: *édesanyám ateizmusa miatt nem engedte, hogy zsidó rítus szerint megkereszteljenek.* Érezte, hogy mennyire abszurd ez a mondat, már ami zsidó rítus és a keresztelek egymás mellé helyezését illeti. Sok változatot próbált leírni, még nem a gépbe, hanem a fiókjában talált kockás jegyzetfüzetbe. Végül csak annyit írt: *anyám nem engedte, hogy elvégezzék rajtam a születéskor szokásos zsidó rituális szertartást.* Ehhez még hozzátette: *materialista meggyőződésű vagyok.* Írt húgáról, annak megözvegyüléséről. Röviden leírta gimnáziumi tanulmányait, ezerkilencszázharmincnyolcban tett kitűnő érettségijét. Mindenképp érzékeltetni akarta, hogy kényszernyugdíjazott szülei nem tudták volna vállalni egyetemi tanulásának költségeit, s egyébként is a numerus clausus törvény is nehezítette egyetemre kerülését. Nem fűzött különösebb magyarázatot ahhoz, hogy végül miért is vették fel a jogi karra, pusztán annyit írt le, hogy jó tanulmányi eredményei következtében befért az 1920/XXV. törvénycikk által előírt, majd később módosított nyolc százalékos kvótába. Nem tartotta szükségesnek megmagyarázni e törvénybeli kvóta zsidókra vonatkozó részleteit. A taníttatásának költségeihez annyi magyarázatot fűzött, hogy édesapja testvérei adták össze évente tandíját, könyveit pedig jobb módú középiskolások korrepetálásából próbálta fedezni. Némi büszkeséggel írta le *summa cum laude* doktori címének ezerkilencszázharmincnyolcban történt megszerzését. Fontosnak tartotta, hogy lejegyezze: *Doktori disszertációm a francia forradalom joggyakorlásának kérdéseiről írtam.* Szükségesnek érezte közölni német és angol nyelvtudását, továbbá, hogy használható gyors- és gépírnai tudással is rendelkezik.

Érezte,
hogy mennyire
abszurd
a mondat,
már ami zsidó
rítus és
a keresztelek
egymás mellé
helyezését
illeti

Ezután jött az az életrajzi rész, amit a legfontosabbnak érzett, s amiről tegnap este mind Klein Jocó, mind Somogyi azt mondták, hogy amúgy „zaftosan” írjon. „Zsidóként szó sem lehetett arról, hogy értelmiségi legyél... ezt nyomd bele...” mondták hangsúlyosan. Ránki azonban itt is elakadt. Hogy írja le, hogy zsidóként nem kaphatott volna képzettségének megfelelő munkát, hiszen nem is volt zsidó. Végül ezt úgy hidalta át, hogy megírta, az ezerkilencszázharmincnyolcas zsidótörvény értelmében, felekezetenkívülisége ellenére nem kaphatott munkát, ezért gyorsított tanfolyamon esztélyos képzettséget szerzett és az Első Magyar Gazdasági Gépgyárban helyezkedett el. Hosszan írt munkaszolgálatáról, majd nagyon rövid mondatba sűrítette Mauthausenbe hurcolását. Többször elolvasta, javítgatta az életrajz szövegét. Először nem akarta beírni, hogy a koncentrációs táborban tifuszt kapott, de végül úgy találta, hogy ez hatásos lezárás. Mint ahogy először a politikai légkör miatt ódzkodott leírni azt is, hogy az amerikaiak szabadították fel, de a tényekhez ez is hozzátartozott. Végül rádöbbsent, hogy a legfontosabbat kihagyta: nem írt az illegális szemináriumokról, baloldali érzelmeiről, így ezt is pótolta. A curriculum vitae azzal zárult: *Szívesen olvasok, s szeretek fényképezni.*

Gondolkodott, hogy jövődöbeli munkájáról is írjon-e, de igazából Jocó kérésére vetette papírra ezt a valamivel több, mint egy oldalt, s még nem hozott döntést arról, hogy a Belügyben, a rendörség kötelékében dolgozzon. De, hogy akik majd elolvassák életrajzát, sejtsek, hogy nem a virtigli rendöri munka az életcélja, ezért a fotózás szeretetéről írottak után megjegyezte: *szívesen tanítanék, adnám át ismereteimet.*

Letisztázta a legépelt szöveget, de nem mutatta meg sem anyjának, sem az ebédelni hazaszaladt Annának. Somogyi előző este jelezte, hogy másnap ügyel a kórházban, tehát nem jön. Jocó is azt ígérte, hogy két nap múlva ugrik fel az életrajzéért.

Sokszor elolvasta délelőtti irományát, elégedett is volt vele, meg nem is. Leginkább a koncentrációs tábori történeteket tartotta szűkszavúnak. De úgy vélte, ez igazából csak az ő ügye, a szenvedései csak rá tartoznak.

1947. szeptember – Sváb kitelepítési akció

Szűcs monoton hangú felolvasása alatt Ránki álmos-sággal küzdött, majd egyszer csak a sok más település között meghallotta Véménd falu nevét. Ezerkilencszáznegyvenkettő őszén munkaszolgálatosként ebben a Pécshez és

Fotó: Europress / Getty

Mohácsához egyaránt közel eső sváb faluban a 109/6. munkásszázad tagjaként a jugoszláv határhoz vezető főút szélesítési munkáin dolgozott. Az emlékek élénké tették, s a mellette ülő Kárász Jocónak a fülébe súgta, hogy jól ismeri a környéket, három hónapig ott élt.

Szűcs és Péter Gábor is szűrés szemmel rájuk nézett. Péter meg is kérdezte: Mi a problémája Ránki százados, úgy látszik még nem igazi belügyes, operatív értekezleten nem sugdolódzunk, mint egy rossz kölyök az iskolában!

Ránki felállt, vigyázzba vágta magát, majd megszeppenve szólalt meg:

-Elnézést kérek, csak annyit mondtam Kárász századosnak, hogy munkaszolgálatosként negyvenkettőben Véménden és környékén utat építettünk vagy kétszáz társammal.

Minden tekintet felé fordult. Őrnagyok és ezredek ültek a kerek asztal körül.

-Ha öntelt lennék, akkor most igazolva látnám a saját zsenialitásomat – szólalt meg Péter Gábor –, de miután erről nem írt az önéletrajzában, nem tudtam. De a zsenialitásom oka az, hogy épp azért választottam Ránki századost a törzsbe, mert kiváló német nyelvtudása jól használható a térség svábjai körében folytatandó propaganda-munkában, a lélektani hadviselésben, a felizgatott emberek megnyugtatóban. A helyismeret külön előny a százados sikeres bevetésében.

Kárász az előtte lévő jegyzetömbre ezt írta: Ezt megúsztat haver! Sőt...!

Szűcs a közzjáték után még néhány falú nevét sorolta: Villány Vokány, Zengővárkony...

Ezután következett az akciócsoportok vezetőinek szólítása, a feladatok kiosztása. Kányádi ezredes az operatív akció helyettes vezetője, Szűcs jobb keze, ismertette az egyes falvakban, körzetekben végrehajtandó akció menetrendjét. Szeptember első hetében, belügyi szakemberekből álló bizottságok pontosítják a kitelepítendőek listáját, s legalább egy héttel az adott falvak kitelepítendőinek bevonórozása előtt minden családot szóban és írásos határozatban értesítenek. Pontosan meghatározzák, hogy a kitelepítettek mit vihetnek el a házukból, mit kötelesek ott hagyni az oda betelepítendőeknek. Ránki is kapott a kitelepítés operatív tervéből, ebben megnézte a Véméndre vonatkozó részt. A véméendi kitelepítendőket szeptember hetedikén kell értesíteni, s a bevonórozásukra szeptember tizennegyedikén és tizenötödikén kerül sor. A tervek jeleztek, hogy ahogy a többi faluban, úgy itt is éjjel és hajnalban kell a házaikat elhagyni és eljutni az előkészített szálláshelyekhez. A terv leírta, hogy a rendőrség, a határőrség alakulatainak támogatásával körüljárja az éppen sorra kerülő településeket. Gubányi őrnagy kapta azt a feladatot, hogy elegendő számú rendőri és belügyi erő mozgósítson a bevonórozás előtti csomagvizsgálatra, személyi motozásra. Gubányi emberei azt is feladatuk kapják, hogy távol tartsák a falvak lakosságát a szállítási körletektől,

meg kell akadályozni, hogy a falubeliek esetleg élelmet vigyenek a szállításra várakozóknak. Az anyag külön vastag betűkkel írta le, hogy családonként húsz kiló élelmiszert vihetnek magukkal, és személyenként tíz forintot. A családoktól az ezen felüli pénzt, értéket a rendőri szervek jogosultak elvenni.

Ránki ismét bádorgarcú ügyvéd tekintetével próbált körbe-körbe nézni, próbálta leplezni a gyomra körül induló és a testében szétáradó undort. „Miben különbözik ez az egész negyvennégy májusától?” A háború után számos vidékről a német haláltáborokba deportált, és aztán hozzá hasonlóan hazatért zsidók meséltek a magyar csendőrök embertelen tetteiről, arról a cinizmusról, amivel azt vágták a magyar zsidók pofájába, hogy inkább nekik adják oda eldugott értékeiket, mert különben a németeké lesz. Talán annyi a különbség – gondolta –, hogy ezek a nyomorult svábok tudják, hogy hova viszik őket, és fel sem merül bennük, hogy elveszthetik a saját vagy a gyerekeik életét. Aztán Ránki arra gondolt, hogy sorstársainak zöme sem tudta elképzelni, hogy a gyerekek és öregek a megérkezés után néhány órával füstté válnak.

A feladat kiosztás végén Szűcs elmondta, hogy amennyiben érdeklődnek a kitelepítendőek az úti célról, lehetőség szerint ne válaszoljanak. A Németországot ellenőrző szövetséges és szovjet parancsnokságok ugyanis jelezték, hogy az amerikai zóna gyakorlatilag megtelt a kitelepítettekkel, s a mostani akció keretében kiszállítottak szinte kivétel nélkül a szovjetek által ellenőrzött keleti területekre kerülnek.

Már azt hitték, hogy vége az értekezletnek, amikor Péter jelezte, hogy fél óra múlva Ránkit, egy Kovács nevű őrnagyot és a rendőrségi biztosítást, azaz a hentesmunkát végző csoportot vezető Gubányit várja külön megbeszélésre.

Ahogy kifelé mentek a miniszteri tárgyalóból, véletlenül egészen közel sodródott hozzá Rajk, aki csak annyit mondott:

-Magának lesz a legnehezebb dolga!

A mindig farkaséhes Ránki most a folyosóra kitett szalámis és rántott húsos zsemlekből sem akart enni, sem Kárász Jocó belügyi menzára való ebédmeghívását nem fogadta el.

-Mi van Doktor? Csak nem berezeltél? Kibírtunk ennél már nehezebb dolgokat is.

Ránki nem válaszolt, bement a vécére, érezte, hogy alig bírja visszatartani székletét. Hosszú időbe telt, amíg megnyugodtak a belei. Ült magába roskadtan, megint menekülhetnékje támadt. El kéne bújni, de hova, – kérdezte önmagától.

Abban bízott, hogy Jocó talán megvárja, talán a Péter Gáborral való megbeszélés után leülnek valahol és szót váltanak. De régi barátja eltűnt. Ránki úgy érezte, elmene-kült előle, talán lelkiismeret-furdalása van, hogy belerángatta ebbe az egészbe. Arra gondolni sem mert, hogy barátja azonosul a feladattal.

(Részletek egy kisregényből)

Ahogy kifelé mentek a miniszteri tárgyalóból, véletlenül egészen közel sodródott hozzá Rajk

ÉLET

ÉS

●

IRODALOM

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

Kedvezményes előfizetési díj
1 évre 25 200 Ft
Megrendelhető a szerkesztőségben
(1089 Bp., Rezső tér 15.)
Telefon: 210-5149,
210-5159
Fax: 303-9241
e-mail: es@es.hu

AMI A CÍME.

Megjelenik minden pénteken!
Keresse az újságárusoknál
vagy fizessen elő!

A Szombat Alapítvány kurátorai,
Forrás-Biró Aletta pszichológus,
Komoróczy Szonja Ráhel hebraista
és Kovács András szociológus is
arra biztatják Önt, hogy

2020-ra is
fizessen elő
a Szombatra!

Neve és postacíme megjelölésével,
legalább 6950 Ft
telebankos vagy
internetes átutalásával
a Mazsike Szombat Szerkesztősége
11709002-20066703
számlaszámára
közvetlenül is intézheti
előfizetését.

Schiller

SZERVIZ

SCHILLER SZERVIZEK
BUDAPESTEN, 5 HELYEN!

ISO 9001:2009 SZERINT TANÚSÍTVÁ

➤

Márkaszervizek és típustól
független szervizszolgáltatások;
több, mint 25 éves tapasztalattal!

📍

IV. ker., Főti út 143.
IV. ker., Külső Váci út 20.
XIII. ker., Váci út 113.

XIV. ker., Tengerszem u. 59/A.
XV. ker., Szentmihályi út 142.

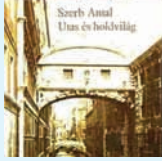

Schiller.hu

Szerb Antal botlatókövének
felavatása

Időpont: 2020 január 27. 16 óra
Helyszín: Hűvösvölgyi út 81.

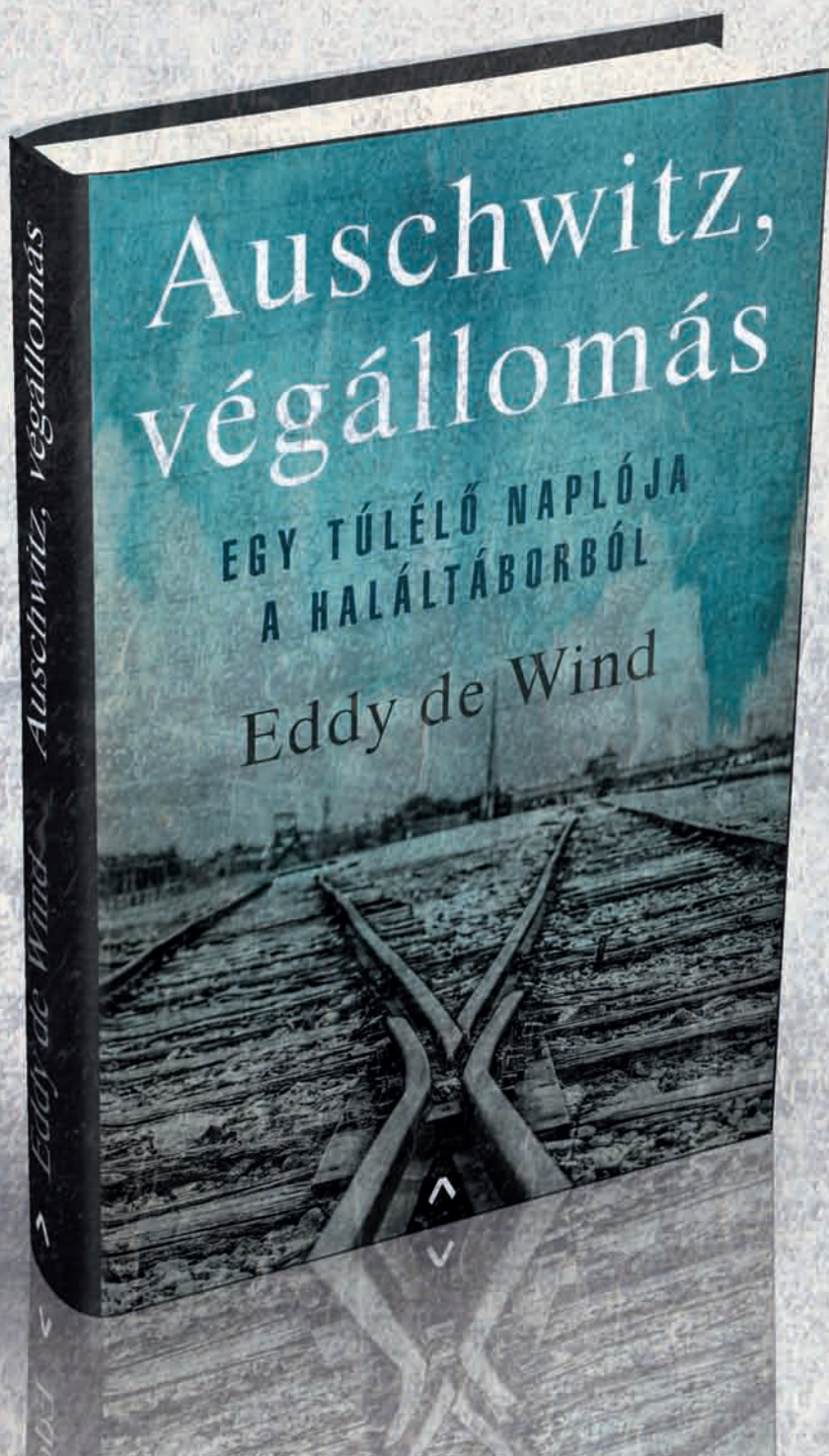

Füst Milán Páholý
Kultikus kedvencünk:
Utazás és holdvilág

Időpont: 2020 január 27. 18 óra
Helyszín: Goldmark Terem
(1075 Budapest, Wesselényi utca 7.)

Winkler Nóra beszélgetőtársai
Mácsai Pál színész, az Örkény Színház
igazgatója, aki bensőséges kapcsolatban
áll a Szerb Antal életművel
és Szász János rendező, aki éppen
a kultuszregény megfilmesítésén
dolgozik: az esten mutat is belőle
egy rövid részletet.

Eddy de Wind könyve a legelső Auschwitz-beszámolók egyike, amelyet a csak nem sokkal korábban átélt borzalmak és maga a nyers valóság tesz átütő erejűvé. Jelenlegi ismereteink szerint ez az egyetlen memoár, amelyet teljes egészében az auschwitzi haláltáborban írtak.

HIVATALOS MEGJELENÉS
AZ ÉLET MENETE ALAPÍTVÁNY
ÉS AZ ATHENAEUM KIADÓ
KÖZÖS ENSZ HOLOKAUSZT
EMLÉKNAPI RENDEZVÉNYE
KERETÉN BELÜL

